

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

www.veritatisimago.hu

2022/1-2.

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online, negyedévente

2022/1-2.

www.veritatisimago.hu

Főszerkesztő

Dr. Fodor Ferenc

Szerkesztőbizottsági elnök

Dr. Nagy Imre

Vezető szerkesztő

Medgyesi Konstantin

Szerkesztőségvezető

Hegedűs Anita

Tematikus szerkesztők

Bíró-Balogh Tamás
Forgó Géza
Mód László
Nátyi Róbert
Pópity Dániel
Tóth Benedek
Tóth István
Varga András
Varga Sándor
Vukov Anikó Veronika

Technikai szerkesztő

Hegedűs Anita

Webszerkesztő

Czukor Péter

A tanulmányok lektorai

Marjanucz László
Nagy Imre
Szakály Sándor
Tóth István

Logóterv

Magyar Milán

Szerkesztőség

Móra Ferenc Múzeum
Szeged, Roosevelttér 1-3.
E-mail cím: info@veritatisimago.hu
Telefonszám: +36 62 549 040

Kiadja

Móra Ferenc Múzeum (Szeged, Roosevelttér 1-3.)

Felelős kiadó

Fogas Ottó igazgató

TARTALOMJEGYZÉK

MŰVÉSZETTÖRTÉNET

NÁTYI RÓBERT: <i>Bánszky Sándor Rue de Vaugirard 95. alatti műterme. Egy magyar avantgárd-kolónia élete Párizsban (1913-1914)</i>	4
NÁTYI RÓBERT: „... még sok szépet várhatunk tőle”. <i>Bánszky Sándor: Bossányi Károly portréja (1913)</i>	15

TÖRTÉNETTUDOMÁNY

SZOLNOKI ZOLTÁN: <i>Sbvoy Kálmánhoz fűződő műtárgyak a szegedi Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében</i>	25
TÓTH ISTVÁN: <i>A szegedi polgárság vizsgálata, 1759-1782</i>	41

Bánszky Sándor Rue de Vaugirard 95. alatti műterme

Egy magyar avantgárd-kolónia élete Párizsban (1913-1914)

Nátyi Róbert*

*Szegedi Tudományegyetem, Bartók Béla Művészeti Kar

Kulcsszavak

kubizmus
Párizs
Bánszky Sándor
Csáky József
Szobotka Imre

cubism
Paris
Sándor Bánszky
József Csáky
Imre Szobotka

Absztrakt

A tragikusan fiatalon, az első világháború végén jelentkező spanyolnátha járvány következtében franciaországi internálótáborban elhunyt avantgárd szobrászművész, Bánszky Sándor (1888-1918) szinte teljesen elfeledett életművéből néhány darabot a szegedi Móra Ferenc Múzeum Moholy és a Szegedi avantgárd című kiállításán volt szerencsém bemutatni. Azt követően a leletmentés szándékával egy rövid tanulmányban összegeztem a rendelkezésre álló információ-töredékekből, szinte csak néhány morzsából az alkotóról jelenlegi ismereteink szerint tudható adatokat. A szakmai figyelem azóta szerencsére mind itthon, mind Franciaországban az életmű felé fordult és egyre több adat gyűlik össze, hogy a jövőben hiteles képet alkossunk a modern, illetve kubista törekvések eme figyelemreméltó, szerencsétlen sorsú alkotójáról.

Bánszky 1913 tavaszán érkezett Párizsba, ahol – kint élő barátainak is köszönhetően – nagyon gyorsan bekapcsolódott a város pezsgő művészeti életébe, hiszen már ebben az évben kiállítója volt a Salon d'Automne-nak, majd a következő esztendőben a Független Művészek Kiállításán (Exposition de Artistes Indépendants) is szerepeltek művei. Az egymást már itthonról is ismerő, összetartó, kis magyar művészkolónia tagja hatékonyan segítették tagjaikat a beilleszkedésben, az érvényesülésért történő küzdelemben. A kör tagjai sokszor Bánszky Rue Vaugirard 95-ben bérelt műteremben találkoztak, ahol a művész 1913 ősztől internálásáig, 1914 nyaráig lakott. A baráti társasághoz tartozó szegediekkel (Csáky József, Brummer József, Szolcsányi Gyula és Csejtei Joachim Ferenc), a szobrász iparművészeti iskolás társaival is igen intenzív kapcsolatot ápolt. A francia fővárosban tartózkodó Miklós Gusztáv, Bossányi Ervin, Bossányi Károly, Szobotka Imre és még sokan mások is megjelentek nála, fontos szereplői voltak akkori életének. A művészek egymásról számos barátságportrét készítettek, melyek napjainkban a magyar fauvos és kubista festészet és szobrászat megbecsült darabjait jelentik.

Jelen írás az előző tanulmány óta gyűjtött adatok, továbbá újonnan fellelt alkotások, dokumentumok, fotók és levelek alapján kísérletet tesz a párizsi magyar avantgárd művészdiaszpóra egyik összetartó, jelentős csoportjának első világháború előtti működésének rekonstruálására.

A tragikusan fiatalon, az első világháború végén jelentkező spanyolnátha járvány következtében franciaországi internálótáborban elhunyt kubista szobrászművész, Bánszky Sándor (1888-1918) szinte teljesen elfeledett oeuvre-jéből néhány darabot a szegedi Móra Ferenc Múzeum Moholy és a Szegedi avantgárd című kiállításán volt szerencsém bemutatni. Azt követően a leletmentés szándékával egy rövid tanulmányban összegeztem a rendelkezésre álló információ töredékekből, szinte csak néhány morzsából a művészről jelenlegi ismereteink szerint tudható adatokat (Nátyi, 2017). A szakmai figyelem azóta szerencsére mind itthon, mind

Franciaországban az életmű felé fordult és egyre több adat gyűlik össze, hogy a jövőben hiteles képet alkossunk a modern, illetve kubista törekvések eme figyelemreméltó, szerencsétlen sorsú alkotójáról.

Bánszky 1913 tavaszán érkezett Párizsba, ahol – a helyszínen élő barátainak (Csáky József, Szobotka Imre, Bossányi Ervin, Miklós Gusztáv) is köszönhetően – nagyon gyorsan bekapcsolódott a város pezsgő művészeti életébe, hiszen már ebben az évben kiállítója volt a Salon d'Automne-nak, majd a következő esztendőben a Független Művészek Kiállításán (Exposition de Artistes Indépendants) is szerepeltek művei. Egy ideje létezett ekkor kint egy kis szegedi csoportosulás, ugyanis Brummer József (1883-1947) és Csejtey Joachim Ferenc (1882-1964) szintén külföldön dolgoztak.

A múlt század elején a szegedről elszármazott művészek közül az első úttörő, Bánszky ifjúkori barátja, Csáky József (1888–1971) 1908-tól a kubista művészekhez csatlakozott Párizsban. Visszaemlékezésében – az 1905-ös esztendő kapcsán – maga vallott döntésének háttéréről: „Egy időre lementem Szegedre. Kínos volt, mert nem akartam »élősdí« lenni. Két szegedi művész, Brummer József¹ szobrász és Cs. Joachim Ferenc² festő ez idő tájt jöttek vissza Párizsból. Megismertették velem a modern francia művészetet reprodukciókból: Manet, Monet, Picasso, Gauguin és Rodin műveit. Egyébként Brummer teljesen Rodin modorában dolgozott, és Joachim Monet-t utánozta. Egy új világ nyílt ki előttem, ezentúl csak egy vágyam volt: Párizs.” (Csáky, 1964).

Kezdetben nem volt könnyű Párizsban gyökeret eresztenie: Csáky 1910-ben Szegedtől kért segítséget. Végül a város által – három évre – adományozott Ferenc József-ösztöndíj jóvoltából folytathatta tanulmányait. A sors sajátos fintora, hogy Bánszkyval egyszerre pályáztak az ösztöndíjra, ahol Csáky lett a kedvezményezett (Nátyi, 2023). Ennek ellenére az emigráns művészek keserű sorsában kellett osztoznia még egy jó ideig. Folyamatos pénzzavarában számos levelében kért kisebb összegű segítséget például a Budapesten tartózkodó, a baráti társaság tagjai közt a legbiztosabb egzisztenciával bíró Bánszkytól is (Csáky, 1911; Csáky & Szobotka, 1912).³ Bánszky végül – egy két évvel korábbi, néhány hetes kint tartózkodás után – 1913 tavaszától a modern művészetek fővárosában berendezkedve folytathatta működését.

Erre az első – rövidre sikeredett – francia útjára 1911 nyarán került sor, amikor Szobotka Imre (1890-1961) elkészítette róla – az újabban magántulajdonból előkerült, – a fauves-ok hatását mutató, élénk színekben, merész kontársztokban pompázó portréját.⁴ Bánszky tulajdonképpen jóval korábban, az Iparművészeti Iskola elvégzése utáni időszakban is szeretett volna a művészetek mekkájába utazni. A fentebb említett, Ferenc József ösztöndíj elnyerése kapcsán 1910. május 28-án Szeged Város Tanácsához az 1000 koronás díjra a következőképpen folyamodott: „Hivatkozással a fent elsoroltakra bátor vagyok alázatos kéréssel megújítani, egyben jelezni, hogy tanulmányaimat Párisban óhajtom folytatni; és ígérem, hogy ott még fokozottabb szorgalommal fogok igyekezni, hogy a Tekintetes Tanács jóindulatát megérdemeljem” (Bánszky, 1910).

Az évek óta Párizsban élő Csáky Józseffel egyik hozzáírt levelében tervezgetik az ősz folyamán megvalósítandó utazást. Azt latolgatják, hogy mindjárt egyenesen műtermet vagy csupán egy padlásszobát vegyen-e ki a szobrász (Csáky, 1910). Amint korábban olvashattuk, végül is a következő nyáron sikerült Párizsba utaznia. A látogatás tényleg rövidre sikerült, tudniillik egyik barátjának, Bossányi Károlynak (1890-1919) október 4-én dátumozott levele Budapestre már jelzi, hogy Bánszky hazatért a francia fővárosból (Bossányi, 1911). Lehetséges, hogy egy a Szobotka Imre hagyatékában fellelhető fotó, melyen négyen szerepelnek – a háttérben látható festmények alapján, minden valószínűség szerint Szobotka párizsi műtermében –, ebben az időszakban készülhetett. Középen, rövid pipával a szájában Szobotka ül, a jobbán Bánszky néz a kamerába, a háttérben karjait öntudatosan összefonva Bossányi Ervin áll. A jobb szélén ülő figurát jelenleg még nem sikerült hitelt érdemlően azonosítani.

Végső soron Bánszkynek két évet kellett várnia a végleges kitelepedéshez. Az 1913-as szegedi tavaszi tárlat megnyitójának napján (május 1.) már külföldön tartózkodott, mivelhogy éppen a külföldön élő művészek – jelesül Csáky, Cs. Joachim Ferenc, Bánszky és Pick Lajos⁷ – munkáinak befogadása miatt halasztották el egy-két nappal a verniszázst. Igaz, hogy a Délmagyarország című napilap tudósítója Berlinben tartózkodóként írta le Bánszkyt, mint a monumentális művek leghivatottabb ifjú mesterét (Délmagyarország, 1913). Harmadik szegedi szobrász társuk, Szolcsányi Gyula (1889-1971) a következő év elején követte kollégáit.⁸

Az egymást már itthonról is ismerő, összetartó, kis magyar művészkolónia tagjai hatékonyan segítettek a beilleszkedésben, az érvényesülésért folyó küzdelemben. Ennek egyik jele, hogy az 1914 tavaszán megnyílt Exposition de Artistes Indépendants-on (Független Művészek Kiállítása) Csáky és Bánszky is részt vettek (Orbók, 1914). A magyar művészek közül számosan a kubizmus bűvkörébe kerültek, ha nem is váltak mindannyian kubista alkotóvá, egész pályájuk alakulására kihatott ez az irányultság. Bánszky Sándor, Bossányi Ervin, Csáky József, Dénes Valéria, Galimberti Sándor, Farkas István, Ferenczy Béni, Ferentzy Márta, Kóródy Elemér, Kmetty János, Miklós Gusztáv, Perlrott-Csaba Vilmos, Réth Alfréd, Szobotka Imre ebben az időben a Metzinger és La Fauconnier nevével fémjelzett kubista stílusban fejezték ki magukat (Kaszás, 2017).

A kör tagjai közül jónéhányan Bánszky rue Vaugirard 95-ben bérelt műtermében rendszeresen találkoztak, ahol a művész 1913 ősztől internálásáig, 1914 nyaráig lakott. A házigazda baráti társaságához tartozó szegediek (Csáky József, Brummer József, Szolcsányi Gyula és Csejtei Joachim Ferenc) mellett az Iparművészeti Iskolás társaival is igen intenzív kapcsolatokat ápolt. A francia fővárosban tartózkodó Miklós Gusztáv⁹, Bossányi Ervin, Bossányi Károly, Szobotka Imre és még sokan mások is megjelentek nála, akik fontos szereplői voltak az akkori külföldi magyar szellemi életnek. A kapcsolatok intenzitását jelzi, hogy a művészek egymásról számos barátságportrét készítettek, melyek napjainkban a magyar fauvos és kubista festészet, illetve szobrászat megbecsült darabjai.

Bánszky Párizsba érkezve először a Hotel de la Loire-ban vett ki szállást, majd – egy lakbérnyugta és a Móra

Ferenc Múzeum birtokában található néhány levél tanúsága szerint (Szobotka, 1923) – a Place de la Sorbonne-on laktak közös lakásban Szobotkával, amit a festő bérelt (Quittance de loyer, 1913). A szobrász a Luxembourg Múzeum közelében fekvő atelierben 1913 októberétől tartózkodott, mely házat 1891-ben Ferdinand Glaize az art nouveau stílusában tervezett (A bérbeadó kézzel írt üzenete Bánszky Sándornak, 1913). Az 1913-as Őszi Szalonra szóló állandó belépője már a Vaugirard 95-re lett kiállítva, ahol egészen 1914 nyaráig élt.

A kis magyar művészeti „enklávé” tagjai a Rákóczi-induló kezdő dallamának füttyjelével adtak jelzést egymásnak (Apró, 1978). Az említettek mellett megjelentek itt sokan mások, akik éppen Párizsban tartózkodtak. A nyelvész, irodalomtörténész Eckhardt Sándor (1890–1969), a párizsi École Normale Supérieure hallgatója csakúgy, mint Farcádi Sándor (1889–1952) erdélyi író, újságíró, továbbá Siklódy Lőrinc (1876–1945) szobrászművész, Jeddy Sándor (1890–?) iparművész vagy Bossányi Ervin testvére, a kertépítő Bossányi Károly (1889–1919). Eckhardtól (Szelesi, 1969) és Bossányiról Bánszky ebben a periódusban gipsz portrékat mintázott, amelyeket eddig lappangóként tartottak számon. A karakteres Bossányi büsztöt, amit az 1913-as Őszi Szalonon állítottak ki, nemrég a Móra Ferenc Múzeum raktárában sikerült felfedezni (Nátyi, 2022a). A nyelvész arcmásának az egyik változata szintén az intézmény gyűjteményét gazdagítja¹⁰.

A Vaugirard-i műteremlakás összejövetelei közül egynek az emlékét fényképek is megőrizték az utókornak. 1914 márciusáról két csoportkép is fennmaradt. A terített asztal körül ülő vidám kompánia tagjai között találjuk Siklódy Lőrincet, Eckhardt Sándort, Farcádi Sándort és Jeddy Sándort is ismeretlen francia hölgyek társaságában. A következőn, a kép jobb szélén Bánszky is megjelenik. Ebből arra következtethetünk, hogy az első képről azért maradt le, mert ő állhatott a fényképezőgép mögött. A háború előtti utolsó, felhőtlen, békés hónapokban a közösség tagjai kirándulásokat tettek Párizs környékére. Áprilisban a medun-i erdő árnyas fái alatt láthatjuk viszont a csoport egyes tagjait (Bánszkyt, Jeddyt, Siklódyt). Az egyikben például Manet Reggeli a szabadban, illetve Szinyei Majálisának kompozíciójára emlékeztető beállításban.

Egy másik enteriőrben beállított csoporton is a magyar kör szereplőivel találkozhatunk. A talányos, egyértelműen megrendezett csoportkép ritka dokumentuma a párizsi avantgárd egyesülés életének, a szereplők közötti szoros kapcsolatok bizonyítékának. Feltételezésem szerint a fénykép 1913-ban a vaugirard-i lakásban készülhetett. Ekkor már a jelenlévők javarészből a kubizmushoz csatlakoztak, következésképp az eddig publikálatlan fotó a magyar kubizmus történetének is fontos adalékul szolgál. Jelen ismereteim alapján nem tudok minden szereplőt azonosítani, így a bal oldalon az ágyon ülő két férfi kiléte egyelőre ismeretlen. Ennek megfelelően a kalappal díszített mellszobor sem identifikált. Középen a hetykén, bal lábára támaszkodó figura Szobotka Imre, mellette vélhetően Csáky József pózol, a jobb szélén Bánszky Sándor áll, előtte talán Farkas István ül.¹¹

A bohéméletnek néhány hónap múlva végeszakadt. 1914-ben a háború kitörése előtt a szerencsésebbek még hazatérhettek, viszont Bánszky és Szolcsányi Villefranche-de-Rouergue-ba, Szobotka és Bossányi Ervin Saint

Brieuc-be, testvére, az Angliában tartózkodó Károly pedig Queensferrybe kerültek táborba. A Rue de Vuagirard-i műterem – a párizsi magyar kubisták és avantgárd képviselőinek jelentős találkahelye, összejöveteleik színhelye – elcsendesedett, már nem hangzott fel többet a Rákóczi-induló halk füttyjele sem. Évek múlva, a béke beköszöntével a többség újult erővel folytathatta az alkotó munkát, Bánszky Sándor és Bossányi Károly már nem térhettek vissza.

A Bánszky körül kialakuló közösség törekvései, a rendelkezésre álló rövid idő ellenére is, a modern magyar művészet XX. század eleji kísérletei között figyelemreméltó helyet érdemelnek.

---

¹ Brummer József (1883-1947) szobrász, műkereskedő. Középiskoláit 1897-től a fa- és fémipari iskolában végezte Szegeden, ahol megismerkedett Cs. Joachim Ferencel és Csáky Józseffel.

² Csejteji Joachim Ferenc (1882-1964) Szegeden született festőművész követte barátait Párizsba, de a modern művészet irányzataitól távol maradt festészete.

³ Vö. Nátyi Róbert (2023): „... régi barátságunk minden zökkenés nélkül halad tovább.” Széljegyzetek egy barátság margójára. Csáky József és Bánszky Sándor újonnan megtalált levelei alapján. Tiszatáj, 2023. szeptember, 91-97.

⁴ Szobotka Imre (1890-1961) festőművész az Iparművészeti Iskolában Bánszky évfolyamtársa volt, barátságuk ettől az időszaktól eredeztethető.

⁵ Köszönöm Barki Gergelynek, hogy felhívta figyelmemet a fényképre.

⁶ Bossányi Ervin (1891-1975) festő és iparművész. 1905 és 1910 között az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskolán tanult Ujváry Ignác irányításával. 1910-ben állami ösztöndíjjal a párizsi Julian Akadémián folytatta tanulmányait Jean Paul Laurens mellett, majd 1911-ben a londoni Camden Art School növendéke volt. Az első világháborúban barátjával, Szobotka Imre festőművésszel együtt került internálótáborba.

⁷ (Petri) Pick Lajos (1884–1963), szobrász. Először jogi tanulmányokat végzett, majd 1907-ben Telcs Ede tanítványa lett. 1909-től 1922-ig megszakításokkal Brüsszelben élt.

⁸ Szolcsányi Gyula (1889-1971) szobrász Bánszky barátja volt. Együtt internálták őket 1914 nyarán Villefranche-de-Rouergue-ba. Bánszky halála után hagyatékát ő hozta haza Szegedre.

⁹ Miklós Gusztáv (1888-1967) szobrász, festő, grafikus, formatervező. Az Iparművészeti Iskolában Csáky baráti köréhez tartozott. 1909-ben utazott Párizsba. A kubisták fellegrvárának számító Académie de la Palette festőiskolában Henri Le Fauconnier tanítványa volt.

¹⁰ Bánszky Sándor: Eckhardt Sándor. Gipsz, MÓRA FERENC MÚZEUM Képzőművészeti Gyűjtemény. Ltsz.: 96.19.309.

¹¹ Köszönöm Barki Gergelynek, hogy segítségemre volt az azonosításban.

FORRÁSOK

- A bérbeadó kézzel írt üzenete Bánszky Sándornak.* 1913. október. Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Bánszky Sándor kézzel, tintával írt beadványa Szeged Város Tanácsához.* 1910. május 28. Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Bossányi Ervin kézzel írt levele Bánszky Sándornak Párizsból Budapestre.* 1911. október 4. Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Csáky József (1964): Csáky József pályakezdése – Önéletrajzi részlet II. In: *Tiszatáj*, 1964/5., 4.
- Csáky József és Szobotka Imre datálatlan levele Bánszky Sándornak Párizsból, boríték nélkül.* Utalásai alapján 1912-ben keletkezhetett. Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Csáky József kézzel írt levele Bánszky Sándornak Párizsból.* 1910. június 15. Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Csáky József kézzel írt levele Bánszky Sándornak Párizsból.* A borítékon postabélyegző: 1911. július 12. Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Május 1-én nyílik meg a tavaszi tárlat. In: *Délmagyarország*, 1913. április 23. 7.
- Quittance de loyer.* Párizs, 1913. július 10. Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Szobotka Imre kézíratos, autográf levele Bánszky Sándornak és Csáky Józsefnek Párizsba.* A borítékon 1913. 9. 3. postabélyegzővel. Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Apró Ferenc (1978): Az avantgarde szegedi előfutára. Bánszky Sándor emlékezete. In: *Délmagyarország*, 1978. február 11. 4.
- Kaszás Gábor (2017): A láthatatlan légió – Magyar kubisták Párizsban. In: Kaszás Gábor, Kelen Anna, Szeredi Merse Pál & Virág Judit (szerk.): *Párizs-Budapest 1890–1960. Képzőművészeti kapcsolatok Párizs és Budapest között.* Budapest: Virág Judit Galéria. 59-70.
- Nátyi Róbert (2017): Egy elfeledett magyar „kubista”. Bánszky Sándor (1888-1918) szegedi szobrász. In: *Veritatis Imago*, 2017/2, 19–24. Elérhető: http://veritatisimago.hu/VIII-Naty_i_R.html Letöltés időpontja: 2023. március 22.
- Nátyi Róbert (2022): „... tanulmányaimat Párisban óhajtom folytatni”. Csáky József és Bánszky Sándor „versenye” a Ferenc József ösztöndíjért (1910). In: *Szeged*, 2022/2, 23–29.
- Nátyi Róbert (2022a): „...még sok szépet várhatunk tőle”. Bánszky Sándor: Bossányi Károly portréja (1913). In: *Veritatis Imago*, megjelenés alatt.
- Nátyi Róbert (2023): „... régi barátságunk minden zökkenés nélkül halad tovább.” Széljegyzetek egy barátság margójára. Csáky József és Bánszky Sándor fennmaradt levelei alapján. In: *Tiszatáj*, 2023. szeptember, 91–97.
- Orbók Attila (1914): A „függetlenek” kiállítása. Magyar kubisták Parisban. In: *Magyarország*, 1914. március 25., 20.
- Szelesi Zoltán (1969): Párizsba induló szegedi művészek a század elején. In: Trogmayer Ottó (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve.* Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 131–151.

ALKOTÁSOK

- Bánszky Sándor: *Eckhardt Sándor.* Gipsz, Móra Ferenc Múzeum Képzőművészeti Gyűjtemény. Ltsz.: 96.19.309.

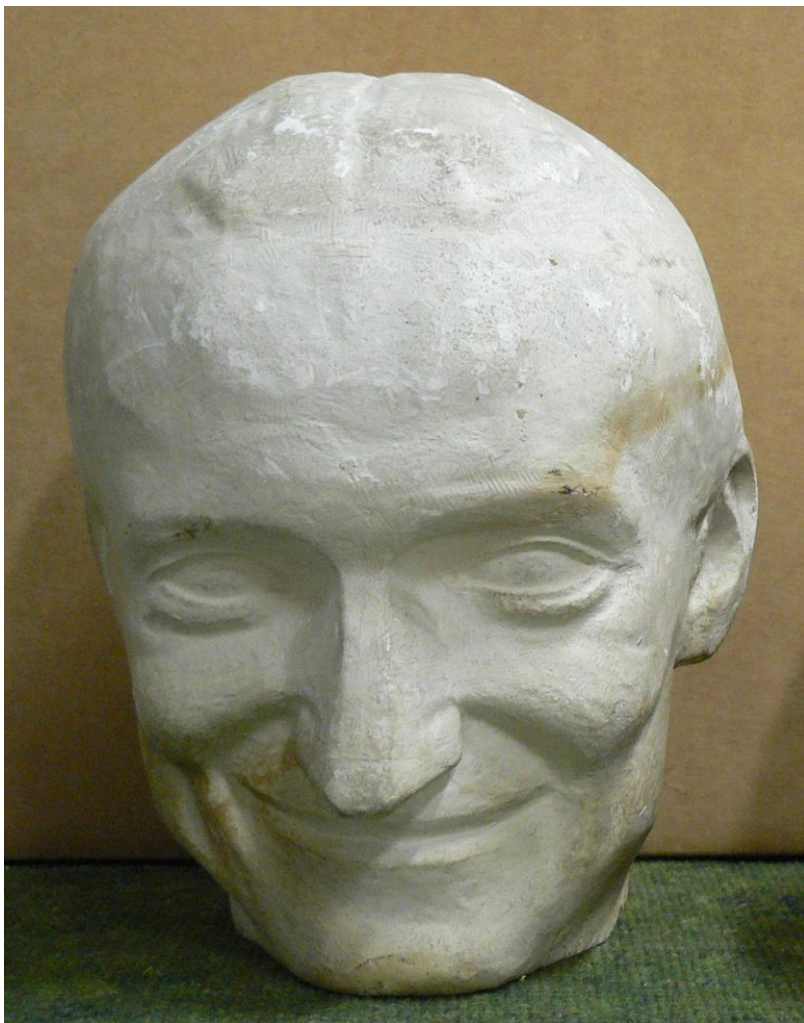

1. kép: Szobotka Imre párizsi műterme, 1910-es évek eleje. Balról jobbra ülnek: Bánszky Sándor, Szobotka Imre, ismeretlen. Középen Bossányi Ervin áll. Ismeretlen fotográfus. (Magángyűjtemény).

2. kép: Bánszky Sándor Rue de Vugirard 95. alatti műterme. Ismeretlen fotográfus. (MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok).

3. kép: Bánszky Sándor: Eckhardt Sándor portréja. Gipsz, 1913. Fotó: Magyar András. MFM Képzőművészeti Gyűjtemény. Ltsz.: 96.19.309.

4. kép: Bánszky Sándor Rue de Vugirard 95. alatti műterme, 1914. Fotó: Bánszky Sándor (?). (MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok).

5. kép: Csoportkép. Meudon-i erdő (?), 1913-1914. Siklódy Lőrinc, Bánszky Sándor, Nénette nevű francia bölgy és Jeddy Sándor. Ismeretlen fotográfus. (MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok).

6. kép: Csoportkép. Forêt de Meudon, 1914. április. Ismeretlen fotográfus. (MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok).

7. kép: Művészek csoportja. Párizs, 1913-14. Balra, eddig azonosítatlan két szereplő. Ismeretlen fotográfus. (MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok).

Sándor Bánszky's studio at 95 Rue de Vaugirard. The life of a Hungarian avant-garde colony in Paris (1913-1914)

Róbert Nátyi

Sándor Bánszky (1888-1918), an avant-garde sculptor who died tragically young in an internment camp in France at the end of the First World War, due to the Spanish flu epidemic, had the privilege of showing some of his almost completely forgotten oeuvre at the exhibition Moholy and the Szeged Avant-Garde at the Móra Ferenc Museum in Szeged. Afterwards, with the intention of salvaging the artifacts, I summarized in a short essay the available fragments of information, almost only a few crumbs of the data we know about the artist from our current knowledge. Since then, professional attention has fortunately turned to the work, both in France and at home, and more and more data are being collected, so that in the future we can build up a reliable picture of this remarkable artist, who met with an unfortunate fate.

Bánszky arrived in Paris in the spring of 1913 and, thanks to his friends living abroad, quickly became part of the city's vibrant art scene, exhibiting at the Salon d'Automne that year and then at the Exposition de Artistes Indépendants the following year. The small Hungarian artists' colony, who already knew each other from back home, were a close-knit group of artists who effectively helped their members to integrate and to fight for acceptance. Members of the small circle often met in the studio at 95 Rue Vaugirard, where Bánszky lived from the autumn of 1913 until his internment in the summer of 1914. He also maintained very intensive contacts with the people of Szeged who belonged to his circle of friends (József Csáky, József Brummer, Gyula Szolcsányi and Joachim Ferenc Csejtei), with his fellow students at the School of Applied Arts. Gusztáv Miklós, Ervin Bossányi, Károly Bossányi, Imre Szobotka and many others who were in the French capital were important figures in his life at the time. The artists made numerous portraits of each other, which today are treasured pieces of Hungarian Fauvist and Cubist painting and sculpture.

This paper attempts to reconstruct the pre-World War I activities of a cohesive and significant group of the Hungarian avant-garde artists' diaspora in Paris, based on data collected since the previous study, as well as on newly found works, documents, photographs and letters.

„... még sok szépet várhatunk tőle”

Bánszky Sándor: Bossányi Károly portréja (1913)

Nátyi Róbert*

*Szegedi Tudományegyetem, Bartók Béla Művészeti Kar

Kulcsszavak

kubizmus
Bánszky Sándor
Bossányi Károly

cubism
Sándor Bánszky
Károly Bossányi

Absztrakt

Bánszky Sándor (1888-1918) Szegedről elszármazott kubista szobrász életműve a halálától számított majd egy évszázadig szinte teljesen ismeretlen volt nemcsak a közönség, de még a magyar avantgárd művészettel foglalkozó művészettörténészek előtt is. 2016-ban a Móra Ferenc Múzeumban megrendezett *Moholy és a Szegedi avantgárd* című kiállításon bemutatott néhány alkotása és az utána munkásságáról publikált tanulmány hívta fel a figyelmet a múlt századelő Franciaországban élő alkotójára. Bánszky 1913 tavaszán, már Párizsban tartózkodó barátai (Csáky József, Szobotka Imre, Bossányi Ervin) hívására érkezett a művészetek fővárosába, ahol azonnal bekapcsolódott a modernizmus, és mindenekelőtt a kubizmus lázában égő város művészeti életébe. Ebben a periódusban mintázott portrét Bossányi Ervin testvéréről, a kertépítő Bossányi Károlyról, amelyet eddig lappangóként tartottak számon. A Bossányi-arcmást a közelmúltban sikerült azonosítani a szegedi múzeum eddig nem kutatott, raktáron lévő egységében. A tanulmány ezen alkotás elkészítésének háttérébe enged betekintést.

Bánszky Sándor (1888-1918) Szegedről elszármazott kubista szobrász életműve, a korai, tragikus halálától számított majd egy évszázadig szinte teljesen ismeretlen volt nemcsak a közönség, de még a magyar avantgárd művészettel foglalkozó művészettörténészek előtt is. 2016-ban a Móra Ferenc Múzeumban megrendezett *Moholy és a Szegedi avantgárd* című kiállításon bemutatott néhány alkotása és az utána munkásságáról publikált tanulmány felhívta a figyelmet a múlt századelő Franciaországban élő, számottevő alkotójára (Nátyi, 2017). Bánszky 1913 tavaszán (évek óta körvonalazódott vágyának engedelmességgel) már Párizsban élő barátai – Csáky József (1888-1971), Szobotka Imre (1890-1961), Bossányi Ervin (1891-1975) – hívására érkezett a művészetek fővárosába, ahol azonnal bekapcsolódott a modernizmus és mindenekelőtt a kubizmus lázában égő város pezsgő, inspiráló művészeti életébe. Baráti körük egyébként is igen összetartó közössége folyamatosan segítette egymást, kisebb kölcsönökkel, átmeneti szállás biztosításával, kapcsolatépítéssel, az éppen külföldön tartózkodó kollégák műveinek a kiállításokra juttatásával, stb. (vö. Nátyi, 2017).

Bánszky érkezésekor a művészeti élet legfontosabb eseménye a Salon des Indépendants március 9-től május 18-ig tartó tárlata volt, ahol minden bizonnyal lelkesen látogatta a 46-os teremben a kubisták (Jean Metzinger, Albert Gleizes, Robert Delaunay, Fernand Léger, Juan Gris) alkotásait. Ráadásul magyar társai közül is igen

szép számban vettek részt a seregszmlén. Az Iparművészeti Iskolás baráti társaság tagjai, Miklós Gusztáv (1888-1967) és Szobotka Imre, a szegedi származásúak között pedig Csáky mellett, ott találjuk Koródy Elemér (1889-1918) munkáit is.

1913 októberétől Bánszky önálló műteremlakást bérelt a Rue de Vaugirard 95 alatt, ahol a kollektíva tagjai rendszeresen összejöttek (A bérbeadó kézzel írt, francia nyelvű üzenete Bánszky Sándornak, 1913). Az 1913-as Őszi Szalonra szóló állandó belépője már az új lakhelyre lett kiállítva, ahol egészen internálásáig, 1914 nyaráig élt, ugyanis az első világháború kitörése miatt Bánszkyt, mint az Osztrák-Magyar Monarchia állampolgárát, internálótáborba telepítették, ahol 1918 novemberében a spanyolnátha járvány következtében hunyt el. A Vaugirard-i műterem színes életéről, a magyar kolónia tagjainak akkori működéséről, kapcsolatrendszerük feltérképezéséről számos új adatot sikerült fellelni, amelynek eredményei gazdagítják ismereteinket a korszak művészetéről (vö. Nátyi, 2022).

Az előbb említettek mellett megjelentek itt sokan mások, akik éppen a Szajna parti városban tartózkodtak. A nyelvész, irodalomtörténész Eckhardt Sándor (1890-1969), aki ekkor a párizsi École Normale Supérieure hallgatója volt csakúgy, mint Farcádi Sándor (1889-1952) író, újságíró továbbá Siklódy Lőrinc (1876-1945) szobrászművész, Jeddy Sándor (1890-?) iparművész vagy Bossányi Ervin testvére, a kertépítő Bossányi Károly (1889-1917). Eckhardtról (Szelesi, 1969: 146) és Bossányiról Bánszky ebben a periódusban portrét mintázott, amelyet eddig lappangóként tartottak számon. A nyelvész büsztje magántulajdonból épp az utóbbi időben került a kutatás látókörébe,¹ a másik példánya pedig a Móra Ferenc Múzeum tulajdonában található.² A Bossányi arcmást szintén a közelmúltban sikerült azonosítani, a szegedi múzeum eddig nem kutatott, raktáron lévő egységében.³ A gipsz szobron hátul, néhány helyen az apróbb sérüléseknek következtében hiányos felirat olvasható, melyen kertépítőként szerepeltetik a modellt: „BUSTE-FAIT PAR...SKY REPRESANT-CH-BOSSANYI ARCHITECTE PAY...SISTE-PARIS-1913”.

A büszt a barátságportrék műfajába sorolható. A csoport tagjai ezekben az években különös intenzitással készítették el egymásról arcmásukat. Szobotka például megfestette Bánszky, Bossányi Ervin és a saját önarcképét is.

A modellről meglehetősen keveset tudunk. Bossányi Ervin képzőművész testvéreként kerülhetett be a kompániába, bár Bánszky és Bossányi Károly barátsága korábbra, még magyarországi időszakukra datálódik. Bossányi 1907 és 1910 között a Kertészeti Tanintézet hallgatója volt, de 1910/11-es tanévben az Iparművészeti Iskola esti tanfolyamát is látogatta (Budapesti Állami Kertészeti Tanintézet Évkönyve, 1919: 220). Tanulmányai befejeztével két éven keresztül Rerrich Béla (1881-1932) irodájában dolgozott kertépítőként, ahol az építészetben is nagy jártasságra tett szert. Lehetséges kapcsolódási pont kettejük között, hogy 1911-12-ben Rerrich terve szerint építették az Aréna úti kislakásos bérházat, melynek épületszobrászati díszítését pályázati úton Bánszky nyerte el.

A fiatal kerttervező 1912-ben Lübeckbe tett tanulmányutat. Ezt követően Budapest székesfőváros ösztöndíjával a női kertészképzést tanulmányozva bejárta Európa számos országát, majd hosszabb időre Párizsban telepedett le. Első mestere ajánlásával 1913-ban Angliába utazott, Európa vezető kertépítőjének, Thomas Hayton Mawsonnak (1861-1933) az irodájába, ahol a görög királyi kertek terveit készítette el. A világháború kitörésének híre Nagy-Britanniában érte, ő sem kerülhette el a kontinensen maradt társai sorsát. Előbb Queensferrybe, majd 1915-ben Man szigetére internálták. A bezártságban fogolytársainak volt tolmácsa, ahol még törökül is megtanult, sőt a faszobrászat mesterségében is jártasságra tett szert. 1917 elején, már betegen elengedték a táborból. Szabadulása után rövid idővel Angliában hunyt el (Egy műkertész, 1917).

Visszatérve a párizsi eseményekhez, a szobrásznak 1913 tavaszán, a francia fővárosba költözését követően, rendszeres időközönként, hosszú, bizalmas levelekben számolt be a hazai történekekről (Nátyi, megjelenés alatt).

Bossányi képmása a legnagyobb valószínűség szerint közvetlen a Vaugirard-i műteremben történt költözés előtt készülhetett. Bánszkynek a Móra Ferenc Múzeumban őrzött dokumentumai között, feltételezhetően a szobrász által fotografált négy reprodukciót sikerült azonosítani, amelyek közül az egyik frontálisan, a másik majdnem szembe nézetben, enyhén félprofilból ábrázolja a modellt, míg a következő kettő az arc baloldalát mutatja.⁴ A profilok közül az első fénykép élesebb megvilágításban, kontrasztosan, a plasztikai értékek kiemelését hangsúlyozva, míg a másik lágyabb világításban prezentálja az arcot. A szobron az alkotó élt az elvonatkoztatás és stilizálás eszközeivel, ami a haj mintázásánál különösen szembeötlő, hiszen a körben egyenesen levágott frizura szerzetesi külsőt kölcsönöz a modellnek. Bossányi, szintén a szobrász által fényképezett két kép tanúsága szerint, a valóban szerzetesekre emlékeztető hajviseletét elől jobbra fésülve hordta.⁵ Az asztal mögött ülő alak háttérében a falra akasztott vonalzó, továbbá a jobb kézben tartott mérőeszköz a studiójában tevékenykedő reneszánsz tudós-, illetve művészportrékra emlékeztet. Bizonyára a gipsz szobor egyik lehetséges forrásaként tekinthetünk a fényképre. A plasztikán – a fényképhez képest – kis változtatással sikerült hieratikusabbá, időtlenebbé tenni az ábrázoltat.

Az egyéni karakterjegyek kiemelése mellett klasszikusan modellált, monumentalitást sugárzó fej – annak ellenére, hogy még a firenzei quattrocento portréművészetének emelkedett, nemes hangulatát hangsúlyozza, sőt az archaikus görög szobrászat reminiscenciái is felfedezhetők rajta – összességében modern felfogásban készült. Érdekes összehasonlítanunk azzal az óvatosan kubizáló férfi portréval, amit a művész az 1914-es Szalonra adott be, ennek reprodukciója megjelent az Érdekes Újság képes mellékletében is (Párizsban élő magyar szobrász tanulmányfeje az »Independants« kiállításon, 1914). További fotóját pedig a Bánszky-hagyaték dokumentumai között sikerült azonosítanom. A két markánsan eltérő felfogás magyarázata valószínűleg abban keresendő, hogy Bánszky egyre behatóbb ismereteket szerzett baráti körének, a különböző kiállításoknak, valamint a La Palette Akadémiának a vonzásában a kubizmusról, és fokozatosan sajátította el annak felfogását. Másrészről –

biztonságos talajon maradva – egyszerre próbált megfelelni a közönség ízlésének, ugyanakkor kubista kísérleteivel saját felfogásának is.

A szobrot Bánszky az 1913-as Őszi Szalonon mutatta be. Az akkor már Lancasterben tartózkodó Bossányi november 13-i franciául írt levelében az angliai életének beszámolója mellett rákérdezett arra is, hogy a mű ki lett-e állítva, illetve fotót is kért róla. A Bossányi Károlynak írt novemberi válaszlevelében arról tájékoztatja Britanniában tartózkodó barátját, hogy Csáky két szobrát, Szobotka öt, illetve Miklós Gusztáv három festményét éppen kubizmusukért nem fogadta el a zsűri (Rockenbauer, 2022).⁶ Két nappal később datált levelében jelzi Bossányinak, hogy kiállította a róla készült szobrot (Bánszky, 1913). Az évi szalonon tíz magyar alkotó, például Bató József (1888-1967), Kövesházi Kalmár Elza (1876-1956), Kunffy Lajos (1869-1962) művei között szerepelt a gipsz portréval.

Bánszkynek a most előkerült büszkje a meglehetősen kevés és csak korlátozott számban ismert oeuvre-t egy jelentős művel gazdagítja, reméljük, hogy a felé irányuló fokozott szakmai figyelem következtében a jövőben egyre több hiteles alkotásának a felbukkanásával számolhatunk.

---

¹ Köszönöm szépen az adatot Barki Gergely művészettörténésznek.

² Bánszky Sándor: Eckhardt Sándor. Gipsz, MFM Képzőművészeti Gyűjtemény. Ltsz.: 96.19.309.

³ Bánszky Sándor: Bossányi Károly portréja. Gipsz, MFM Képzőművészeti Gyűjtemény. Ezúton köszönöm Magyar András gyűjteménykezelőnek a segítségét.

⁴ Bánszky Sándor (?): 4 db fekete-fehér fotó. MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.

⁵ Bánszky Sándor (?): Bossányi Károlyról készült két fekete-fehér fotográfia. MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.

⁶ Ezúton köszönöm a szerzőnek, hogy kéziratát megjelenése előtt elküldte számomra.

FORRÁSOK

- A bérbeadó kézzel írt, francia nyelvű üzenete Bánszky Sándornak.* 1913. október. Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Bánszky Sándor (?): *4 db fekete-fehér fotó.* Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Bánszky Sándor (?): *Bossányi Károlyról készült két fekete-fehér fotográfia.* Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Bánszky Sándor francia nyelvű, autográf levele Bossányi Károlynak.* Boríték nélkül. 1913. november 29. Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Bánszky Sándor levele Párizsból Bossányi Károlynak Lancasterbe.* 1913. nov. 27. London, Victoria & Albert Museum, Archive, AAD/1995/6/104. Közli: Rockenbauer Zoltán (2022): A párizsi kubizmus másik szegedi szobrásza, Bánszky Sándor. In: Kovács Ida – Sidó Anna (szerk.): *Museum super omnia. Tanulmányok E. Csorba Csilla születésnapjára.* Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 261–269.
- Bánszky Sándor, „Párisban élő magyar szobrász tanulmányfeje, az »Independants« kiállításon”,* Érdekes Ujság, 1914. 19. sz. 6.
- Bossányi Károly Lancasterből, francianyelven írt, autográf levele Bánszky Sándornak Párizsba.* Borítékkal. 1913. november 21-i bélyegző. Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky-dokumentumok.
- Budapesti Állami Kertészeti Tanintézet Évkönyve (1894-1919).* A budapesti állami Kertészeti Tanintézetben 1894-től 1919-ig felvett rendes hallgatók névsora. Budapest: Budapesti Állami Kertészeti Tanintézet, 1919.
- Egy műkertész. In: *Egyenlőség*, 1917/21., június 2. 14–15.
- Fóti József Lajos: Salon d'automne. In: *Világ*, 1913. november 19., 9.

FELHASZNÁLT IRODALOM

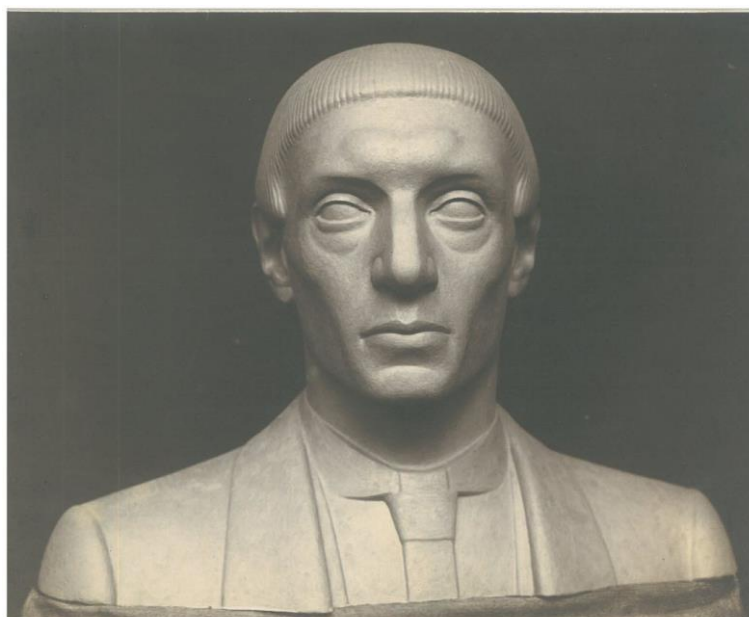
- Nátyi Róbert (2017): Egy elfeledett magyar „kubista”. Bánszky Sándor (1888-1918) szegedi szobrász. In: *Veritatis Imago*, 2017/2, 19–24. Elérhető: http://veritatisimago.hu/VIII-Natyi_R.html Letöltés időpontja: 2023. március 22.
- Nátyi Róbert (2022): Bánszky Sándor Rue de Vaugirard 95. alatti műterme. Egy magyar avantgárd-kolónia élete Párizsban (1913-1914). In: *Veritatis Imago*, megjelenés alatt.
- Nátyi Róbert (2022): „Sokszor gondolok rá, bár enyéim mind kijöhethének velem Párisba.” Bossányi Károly és Bánszky Sándor levelezése. In: *Veritatis Imago*, 2022/1-2.
- Szelesi Zoltán (1969): Párizsba induló szegedi művészek a század elején. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve.* Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 131–151.

ALKOTÁSOK

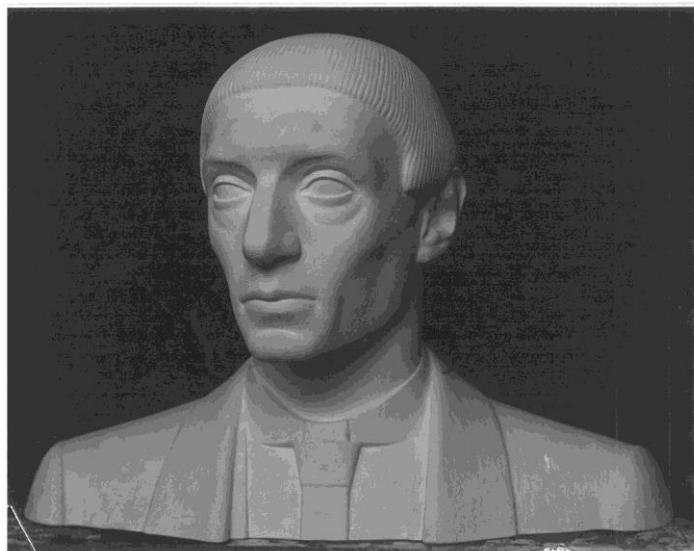
- Bánszky Sándor: *Bossányi Károly portréja.* Gipsz, Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény.
- Bánszky Sándor: *Eckhardt Sándor.* Gipsz, Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti Gyűjtemény. Ltsz.: 96.19.309.

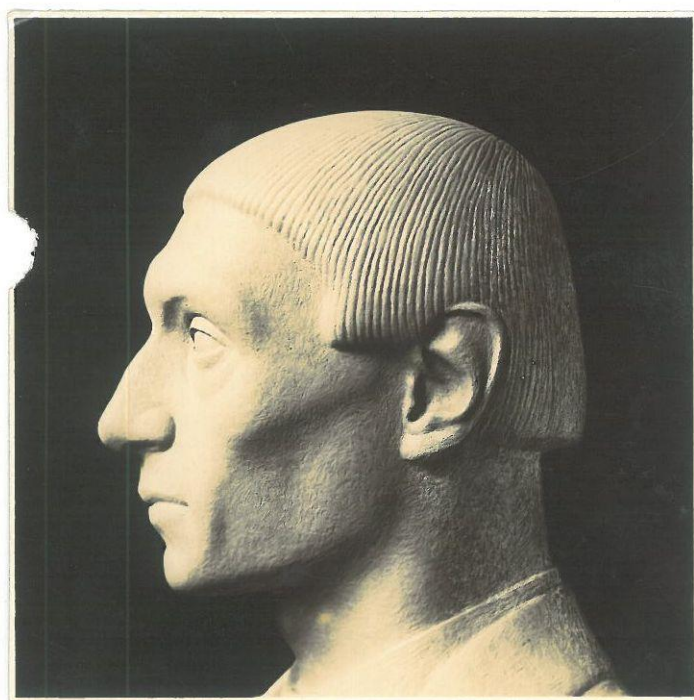
1. kép: Bánszky Sándor: Bossányi Károly portréja. MFM Képzőművészeti Gyűjtemény

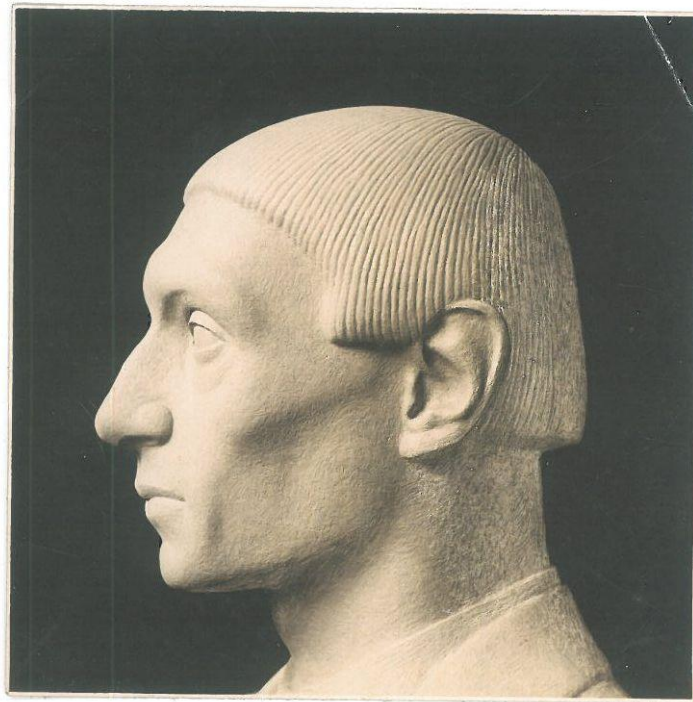
2. kép: Bossányi Károly portréja. Párizs, 1913. Bánszky Sándor (?) felvétele. MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky dokumentumok.

3. kép: Bossányi Károly portréja. Párizs, 1913. Bánszky Sándor (?) felvétele. MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky dokumentumok.

4. kép: Bossányi Károly portréja. Párizs, 1913. Bánszky Sándor (?) felvétele. MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky dokumentumok.

5. kép: Bossányi Károly portréja. Párizs, 1913. Bánszky Sándor (?) felvétele. MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky dokumentumok.

6. kép: Bossányi Károly. Párizs, 1913. Bánszky Sándor (?) felvétele. MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky dokumentumok.

7. kép: Bossányi Károly. Párizs, 1913. Bánszky Sándor (?) felvétele. MFM Képzőművészeti Gyűjtemény, Bánszky dokumentumok.

**"... there is much more good to come"
Sándor Bánszky: Portrait of Károly Bossányi (1913)**

Róbert Nátyi

For almost a century after his death, the life's work of Sándor Bánszky (1888-1918), a Cubist sculptor from Szeged, was almost completely unknown not only to the public, but even to art historians of Hungarian avant-garde art. In 2016, his few works presented at the exhibition *Moboly and the Szeged Avant-Garde* at the Móra Ferenc Museum and the subsequent study published on his work drew attention to the artist of the last century who lived in France. In the spring of 1913, at the invitation of his friends (József Csáky, Imre Szobotka, Ervin Bossányi) who were already in Paris, Bánszky arrived in the capital of art, where he immediately became involved in the artistic life of the city, which was burning with the fever of modernism and above all cubism. It was during this period that he made a portrait of Ervin Bossányi's brother, the garden designer Károly Bossányi, which had previously been considered a latent figure. The Bossányi portrait was recently identified in a previously unexplored unit in storage at the Móra Ferenc Museum. This study provides an insight into the background to the making of this work.

Shvoy Kálmánhoz fűződő műtárgyak a szegedi Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében¹

Szolnoki Zoltán*

*Móra Ferenc Múzeum

Kulcsszavak

kollektív emlékezet
ezrednapok
Szeged
Shvoy Kálmán

collective memory
millennium days
Szeged
Shvoy Kálmán

Absztrakt

Shvoy Kálmán (1881-1971) nyugalmazott altábornagy a két világháború közti Szeged meghatározó egyénisége volt. Karrierjét a nagy háború veterán tisztjeként alapozta meg, a szegedi 5. honvéd gyalogezred tagjai nagy tisztelettel tekintettek rá. Kiemelkedő személyiségét mi sem jelzi jobban, minthogy 1929-től folyamatosan a városi ezrednapok központi figurája volt. Az 1930-as évek derekán a legtöbb városi eseményen a legnagyobb tiszteletben álló polgárok és méltóságok között, díszvendégként kapott helyet. 1933-ban a „Szegedi Hét” főszervezője volt, amelynek keretében a korabeli Szabadtéri Játékok is megrendezésre kerültek. Érdemeit Szeged Szabad Királyi Város díszpolgári címmel jutalmazta. Bár Shvoy Kálmán hagyatékának túlnyomó része az SZTE Klebelsberg Könyvtár gyűjteményében található, szerencsére a Móra Ferenc Múzeum is számos tétellel büszkélkedhet. A vonatkozó tárgyak összetétele változatos: találhatunk emléklakettet, leveleket, iratokat és fényképeket is. Tanulmányomban bemutatom a Shvoy Kálmánhoz kötődő múzeumi műtárgyakat. Néhány kiemelkedően érdekes darab segítségével prezentálom az altábornagy városi jelentőségét és a szegedi történelemre gyakorolt hatását.

Shvoy Kálmán (1881–1971) a 20. századi Szeged egyik közismert alakja volt. Katonai, politikusi és civil pályája miatt a század első felével foglalkozó helytörténeti kutatások megkerülhetetlen személyisége (Marjanucz, 1983: 85). A levéltári anyagok mellett az életét feltáró elsődleges forrás saját kezűleg írt naplója, amely kiadott változatában *Shvoy Kálmán titkos naplója* címmel látott napvilágot. Az írás nagy történelmi értékkel bír, ugyanakkor retrospektív írásmódja és szubjektív szempontjai miatt számos szakmailag megalapozott kritika érte (Szakály, 1984: 396-398; Serfőző, 1985: 83-88; Szakály, 2012: 82-99). Természetesen nem ez az egyetlen forrásunk Shvoyról: a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtára a mai napig őrzi fotóhagyatékát, amely online formában böngészhető. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a közgyűjteményi *corpus* tekintve nem a könyvtári anyag az egyetlen elérhető nagyobb gyűjtemény Shvoy Kálmánnal kapcsolatban. A szegedi Móra Ferenc Múzeum Hely- és Irodalomtörténeti Osztályának *Történeti tárgyi* és *Történeti dokumentum* gyűjteményében ugyanis több mint háromszáz tétel lelhető fel az egykori altábornagy életével kapcsolatban. Jelen írásomban a múzeumi gyűjteményben található kiemelkedő jelentőségű tárgyak és dokumentumok rövid bemutatására

¹ Köszönettel tartozom Prof. Dr. Szakály Sándornak, értékes javaslataiért és tanácsaiért.

töreksem. Marjanucz László 1983-ban már megjelentetett egy, a múzeumi gyűjteményt bemutató tanulmányt, amelynek címe *Shvoy Kálmán élete a hagyatékek tükrében* (Marjanucz, 1983: 85-95). Ez utóbbi írás jó kiindulópontot jelent a Móra Ferenc Múzeum vonatkozó *corpus*ához, ugyanakkor szembeötlő, hogy a tárgyi emlékek az említett kézirat megjelenését követően kerültek leltározásra, sőt 2002-es nyilvántartásba vétellel is találkozhatunk. Ez rámutat arra, hogy időszerű a gyűjtemény újbóli vizsgálata, ismertetése. A cikk módszerét tekintve Shvoy Kálmán életrajzi adatainak ismertetéséhez fűzöm hozzá kiegészítésként vagy szemléltetésként a múzeumi tételeket. Shvoy pályafutásával, naplójával és főbb életrajzi adataival kapcsolatban alapvető fontosságúak a Szakály Sándor által jegyzett írások. Mielőtt az egyes múzeumi tételek ismertetésébe belekezdenék, érdemes az MFM vonatkozó gyűjteményi csoportját egészét tekintve is röviden bemutatni.

Összesen háromszáznegyvenkilenc leltározott műtárgyat őrzünk Shvoy Kálmánhoz kapcsolódóan. Ezek 1984-ben, illetve 1985-ben kerültek a múzeumi gyűjteménybe, még hozzá Shvoy Kálmáné ajándékként. Leltári számuk Td. 84.79.1. és Td. 85.6.46. közé esik. Ezen felül egy darab tárgyi emlékekkel is rendelkezünk, amely egy kisméretű emléktábla (erről alább még szót ejtek). A főbb dokumentum kategóriák a könyvek (20 db.), füzetek (15 db.), térképek (22 db.) jegyzőkönyvi kivonatok (13 db.) és levelek (79 db.). A további tételek kategóriái a mellékletben található diagram szerint oszlanak meg (lásd 1. ábra).

Shvoy Kálmán élete a múzeumi műtárgyak és a korabeli sajtó tükrében

Shvoy Kálmán 1881-ben született, pesti polgárcsaládban. Kálmánt a szülei – bátyjához hasonlóan – a korban biztos megélhetést biztosító pályára szánták. Lajos nevű testvére papneveldebe került, míg húga tanítónő lett. Érdemes kiemelni, hogy a négy testvér mindegyike kiemelkedő karriert épített: István magas katonai pozíciók betöltése után, 1936. szeptember 5-én került nyugállományba, Shvoy Lajos pedig székesfehérvári püspök lett (Marjanucz, 1983: 85; Szakály, 2012: 85). Kálmán a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémiára került, ahol tanulmányait 1895 és 1899 között végezte (Szakály, 2012: 85). Az iskolából kikerülve hadapród-tiszthelyettes lett. Később a korban elérhető legmagasabb szintű katonai képzésre nyert felvételt: a bécsi császári és királyi Hadiiskolára. Tanulmányait „igen jó” eredménnyel fejezte be, amely nem tekinthető kiemelkedőnek (Szakály, 2012: 85). A megszokott eljárás szerint főhadnagyi kinevezést kapott. Először a magyar királyi I. honvédszolgálatot teljesített, majd a magyar királyi II. honvédkerület parancsnokságára került (Marjanucz, 1983: 85-86; Szakály, 2012: 86). Shvoy több nyelven is meg tudta értetni magát: beszélt németül, franciául és oroszul is (Szakály, 2012: 86). Szegedre kerülve hamar megtalálta helyét a Tisza-parti város társasági életében. Megismerkedett a neves és jómódú polgárcsaládból származó Wagner Margittal, akivel 1909-ben kötöttek házasságot (Marjanucz, 1983: 85-86). Shvoy Kálmán a nagy háború kitörésétől kezdve szinte folyamatosan aktív résztvevője volt az eseményeknek: 1914. július 28-án kezdte meg szolgálatát, igaz, először csupán Szegeden. Augusztus 22. és december 1. között vezérkari tiszt volt a 17. hadtestparancsnokság vezérkari osztályán. Ekkor már részt vett a tomaszovi és a ravanszakai csatákban. 1918. november 16-ig összesen tíz különböző szolgálati alkalmazásban vett részt különböző frontokon. Részes volt például a 11. és a 12. isonzoói csatának is (MFM Td. 85.4.21.). Beosztásait és kitüntetésait vizsgálva egyértelműen látszik, hogy tisztként sem

vonta ki magát a harcokból. Eredményeit és bátorságát kitüntetésekkel jutalmazták: 3. osztályú Katonai érdemkereszt a hadidíszítményen kardokkal (1914), Bronz Katonai Érdemérem a Katonai érdemkereszt szalagján a kardokkal (1915), Ezüst Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján a kardokkal (két ízben, 1916), 2. osztályú Vöröskereszt díszjelvény (1916), 3. osztályú Vaskoronarend a hadidíszítménnyel és kardokkal (1917) (Szakály, 2012: 90; MFM Td. 85.4.21.). Végül 1918. november 14-én tért vissza Szegedre, ahol feleségével a Klauzál tér 7. szám alatti házban volt polgár lakásuk. A visszatérő Shvoy – a korban megszokott módon – nagy figyelmet kapott, legalábbis ami a közszerepléseit illeti. 1919. június 8-ától a Nemzeti Hadsereg I. hadműveleti csoportjának vezérkari főnöke, 1920-tól vezérkari ezredes lett (Szakály, 2012: 86). Ennek állít emléket az MFM Tt. 2002.470.1. jelzetű kisméretű emléktábla is (lásd 2. ábra). Tanulmányaira is odafigyelt, hiszen 1923. június 1-én a Ferenc József Tudományegyetemen elnyerte az államtudományok doktora címet (MFM Td. 85.3.42.). Az oklevél mellett a múzeum gyűjteményét gyarapítja Shvoy Kálmán egyetemi indexe is (MFM Td. 85.2.4.). Szintén 1923-ban az Országos Kaszinó rendes tagjává választották (MFM Td. 85.3.42.). 1924-ben pedig visszamenőleg III. osztályú tiszti katonai szolgálati jelet kapott (MFM Td. 85.3.43.). 1926. május 1-el tábournoki rangban részesült (Marjanucz, 1983: 87). 1930. május 1-el az államfő kinevezte a szegedi magyar királyi 5. honvéd vegyesdandár parancsnokává, amelyhez 1931. május 1-től az altábornagyi előléptetése is társult. Az ezt követő három évben népszerűsége – legalábbis a korabeli sajtóban olvasható közszerepléseiből következően – tovább nőtt. Jóformán nem volt olyan városi esemény vagy ünnepség, amelyre ne hívták volna meg. Ezt a jelenséget ugyanakkor nem érdemes csupán az altábornagyi kinevezéséhez kötni. Ugyanis Shvoy a korábbi években is tanúbizonyosságot tett szerteágazó társasági érdeklődéséről.

1924-ben először az Országos Testnevelési Tanács tagja lett, majd a Magyar Labdarúgó Szövetség elnökévé választották. Civil életvitelének szempontjait egészítik ki érdeklődési körei. Szabadidejében nagy gondot fordíthatott a hadtörténeti önképzésére is, hiszen a gyűjtemény tanulsága szerint az 1888-ban indult *Hadtörténelmi Közlemények* rendszeres olvasója volt. Ezenkívül érdekelték a lovak, a gépjárművek és a motorcsónakok is. Az előbbit szemlélteti az is, hogy 1927-ben két lovat is megvásárolt a honvédség állományából (MFM Tt. 85.3.45.). A Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében számos olyan fotó lelhető fel, amelyek vélhetően automobil kiállításokon vagy vásáron készültek. Ezt a témakört egészíti ki az a dokumentáció, amely tanulsága szerint Shvoy Kálmán 1929-ben egy Cadillac gépkocsit vásárolt (lásd 4. ábra, MFM Tt. 85.3.46.). Ezen kívül ki kell emelni azokat a jogosítványokat és engedélyeket, amelyek egyrészt a gépkocsivezetéssel, másrészt pedig a motoros hajók kezelésével kapcsolatosak. A múzeum gyűjteményének részét képezi a Peggy nevű „Super Elto Quad” típusú motoros hajó hajónaplója is (MFM Td. 85.2.12.) és Shvoy Kálmán benzin hajtású motorcsónakokra vonatkozó vezetői engedélye is (5. ábra, MFM Td. 85.3.47). Ehhez jelent érdekes adalékot az a sajtóbeszámoló, amelyből a Délvidéki Automobil Klub első túraújtjáról értesülhetünk. A rendezvényen harminc autó és nyolc motorkerékpár vett részt, amelyek Szegedről indulva többek között Kecskemét, Békéscsaba és Hódmezővásárhely érintésével érkeztek vissza Szegedre. A túrát dr. Shvoy Kálmán tábournok, a klub elnöke vezette. A tábournok a korabeli beszámoló szerint a következőt mondta: „A klub célja, hogy minél szélesebb körben megkedveltesse a motort, mint a modern sport egyik legszebb eszközét és hogy

motorcentrumot teremtsen Szegeden. A klub most rendez meg első túráját és ellátogat Csonkamagyarország déli részének határpontjaira is. Az indulás előtt eljött a klub, hogy tisztelegjen a város két vezetője előtt és támogatását kérje nemes törekvéseibez” (Délmagyarország, 1929: 6). Érdemes megemlíteni, hogy a tábornok mellett a következő köztisztviselőben álló személyek vettek részt az ünnepélyes induláson: dr. Aigner Károly főispán és dr. Somogyi Szilveszter polgármester (Délmagyarország, 1929: 6). Utóbbiak beszédükben kifejezték reményeiket, miszerint Szeged az „Autoklub” tevékenysége révén be fog kapcsolódni az országos autós forgalomba. Azt, hogy Shvoy Kálmán nem csak a belföldi túrautak iránt érdeklődött, az is mutatja, hogy a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében fellelhető egy Ausztria útjait tartalmazó autóstérkép is (MFM Tt. 85.2.13.).

Az eset érdekessége, hogy amikor 1930-ban Shvoy Kálmán megkapta a vegyes dandárparancsnoki kinevezését, a hivatalos üdvözlések után az Autoklub hívta meg ünnepélyes vacsorára: *„Este a Délvidéki Automobil Club, amelynek dr. Shvoy Kálmán az elnöke, fényes bankettet adott az új parancsnok tiszteletére. A banketten teljes számban megjelentek a klub tagjai, azonkívül nagyon sok vendég is. (...) A vezetőség fehér virágcsokorral kedveskedett a tábornoknak. (...) Méltatta a klub megalakítása és fejlesztése körül szerzett érdemeit és kérte, hogy azzal a szeretettel, amellyel eddig is vezette a klubot, munkálkodjék továbbra is.”* (Délmagyarország, 1930: 3) A kinevezésének hivatalos része mellett – amely a polgármesternél és az ezrednél tett látogatását jelentette – további események is árulkodnak Shvoy népszerűségéről. Aznap este, amikor a kinevezésével visszatért Szegedre, a helyi katonazenekar a tábornok lakásához vonult, ahol szerenádot adtak a tiszteletére. Az eset, bár a korban megszokott esemény volt, a Délmagyarország beszámolója szerint akkora látványosságnak számított, hogy a rendőrség kordont húzott az épület elé, féken tartva ezzel az összegyűlt tömeget. Mások is kiemelten üdvözölték Shvoy kinevezését: a Tisza Szegedi Evezősegylet május 10-én vacsorát rendezett a tiszteletére (Délmagyarország, 1930b: 3; Délmagyarország, 1930c: 7).

Shvoy az 1930-as évek elejére nem csak közismert, de egyben megkerülhetetlen személyisége lett a közéletnek. A civil szférában ekkor a legnagyobb elismerést az jelenthette számára, hogy 1933-ban altábornagyként a Szegedi Hét főszervezője lett. Katonai precizitása és szervezőképessége révén – a korabeli sajtóbeszámolók szerint – tökéletesen el tudta látni az ehhez hasonló feladatokat. Augusztus 20-án a Délmagyarország beszámolója szerint *„A programot dr. vitéz Shvoy Kálmán altábornagy elnökségével most már végleges formába öntötte a rendezőbizottság.”* (Délmagyarország, 1933b: 6). Fontos kiemelni, hogy a Szegedi Hét keretein belül rendezték meg a Szegedi Szabadtéri Játékokat, így azt is ki lehet jelteni, hogy a szegedi vegyesdandár parancsnoka a mai napig meghatározó rendezvénysorozat egyik első főszervezője volt. Augusztus 27-én, amikor az eseménysorozat megnyitotta kapuit, a közönség ámulatba esett a látványos rendezvény láttán *„a Shvoy Kálmán altábornagy szavára elővarázsolt felejthetetlen tribün soraiban. Festő ecsetje, kertész ültetése, hegedű húrja ezen a képen, ezen a hangulaton. Felejthetetlen.”* (...) *„A városházi megnyitó ünnepély után a fővédnökök és a védnökök serege vitéz dr. Shvoy Kálmán altábornagy, dr. Pálffy József polgármester helyettes és dr. Berecz János egyetemi tanár vezetésével elindultak a Szegedi Hét kiállításainak a megtekintésére.”* (Délmagyarország, 1933d: 4) A korabeli beszámolók tehát nemcsak általában véve említették meg Shvoy nevét, hanem valódi tisztelettel adóztak az általa véghezvitteknek. Az általános

elégedettség nemcsak a sajtóorgánumban jelent meg, hanem a városi tanácsok jegyzőkönyvei is erről árulkodnak.

1933 augusztusánál maradván megállapítható, hogy Shvoy Kálmán természetesen nem csupán a Szegedi Hét szervezésében vett részt. Ekkor került sor például a Frontharcos Szövetség ünnepélyes zászlóavatási ünnepségére és a szegedi lakberendezési kiállításra is. Mindkét esetben Shvoy altábornagy volt a rendezvények egyik fővédnöke. A zászlóavatási ünnepélyről a következőket olvashatjuk: „*Toporczy Károly ny. tábornok vezetésével tisztelgett dr. Glattfelder Gyula megyéspüspökénél, majd dr. vitéz Shvoy Kálmán altábornagy, vegyesdandár parancsnoknál, akiket felkérték arra, hogy vállalják el a Frontharcos Szövetség szegedi zászlóavatási ünnepségének fővédnökségét.*” (Délmagyarország, 1933a: 7) A lakberendezési kiállítás megnyitásáról szintén ehhez hasonló ismertetést olvashatunk a Délmagyarország hasábjain: „*megnyitásán nagy közönség vett részt, köztük dr. vitéz Shvoy Kálmán altábornagy, vegyesdandárparancsnok, dr. Pálffy József polgármesterhelyettes, Fodor Jenő ny. polgármesterhelyettes, dr. Meskó Zoltán tábornokorvos, dr. Szalay József ny. kerületi főkapitány, dr. Jugovits István rendőrfőtanácsos, az ipartestület elöljárósága teljes számában és még sokan mások.*” (Délmagyarország, 1933c: 5) Feltételezhető, hogy ezeken az alkalmakon Shvoy elsősorban protokolláris kötelességeinek tett eleget. Azonban ezeknek a fontosságát nem szabad az adott korra vonatkoztatva sem lebecsülni. Ha sorra vesszük a jelenlévő személyeket, akkor azt tapasztaljuk, hogy az altábornagy a mindenkori városi és egyházi vezetés mellett kapott szerepet. Bár dr. Pálffy József alpolgármesterként szerepel a leírásban, ismert, hogy Somogyi Szilveszter súlyos betegsége miatt ekkor már ő látta el a polgármesteri teendőket, később pedig ténylegesen ő került a polgármesteri székbe. A Frontharcos Szövetség zászlóavatását illetően pedig joggal feltételezhetjük, hogy azt az altábornagy nemcsak kötelező feladatnak, de fontos kötelességének tekinthette. A későbbi események ugyanis arról árulkodnak, hogy mindig nagy figyelmet szentelt a nagy háborúban részt vevő katonák emlékezetének.

1933-ban avatták fel ugyanis a világháború zsidó hőseinek emlékművét, amelyre többek között Shvoy Kálmánt is meghívták. Ő volt az egyetlen olyan köztisztviselő, aki az invitálásnak eleget tett: díszegyenruhában, rohamsisakban jelent meg. Az emlékmű felavatásakor nemcsak megjelenésével, de beszédével is tisztelgett a szegedi zsidó egyházközösség elesett tagjai előtt. Mint gyakran idézett mondataival kifejtette, a hazájáért elesett minden katona érdemes a hősöknek kijáró tiszteletre. Megjelenése és kiállása a korabeli politikai közegben nagy visszhangot váltott ki. A szegedi zsidók és általában véve a szegedi polgárság pozitívan értékelték a vegyesdandár parancsnok megnyilvánulását (ezeket a szempontokat vizsgálta: Nagyillés, 2014: 275-276.). Ugyanakkor a helyi politikai ellenzék és a tisztikarban lévő irigyek nem nézték jó szemmel a történeteket, sőt ezt kihasználva megpróbálták lejáratni. Azzal érveltek, hogy Shvoy Kálmán ezzel katonaként politizált, amely nem megengedett (Marjanucz, 1983: 88-89; Molnár, 2012: 469). Az indoklás azért is érdekes, mivel a korábban idézett rendezvények és az altábornagy kapcsolatai a városvezetőkkel már évekkel korábban erre engedtek következtetni. Érdemes kiemelni, hogy Shvoy aktív részvétele a megemlékezésen országos viszonylatban sem számított kiemelkedőnek. A hadsereg nyilvánosan hangoztatott álláspontja szerint ugyanis minden, a hazájáért életét adó katona egyforma megbecsülést érdemelt (Szakály, 1985: 95-96). Riválisai el tudták

érni Shvoy Kálmán altábornagy alkalmatlanná nyilvánítását és nyugállományba helyezését (Marjanucz, 1983: 88-89; Molnár, 2012: 469). Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a szolgálati éveinek száma alig maradt el a korban maximálisan engedélyezettől, így bár az eljárás rosszul érinthette Shvoyt, gyakorlati szempontból kevésbé volt jelentősége (a szolgálati évekről lásd: Szakály, 1987: 199-204).

Nyugállományba vonulását követően politikai pályára lépett. Törekvését rögtön siker koronázta: 1935-től 1939-ig országgyűlési képviselő volt Szegedről bekerülve (Marjanucz, 1983: 89). Az országos politika útvesztőjében viszont kevésbé tudott helytállni, így második ciklusa már sikertelen lett, újfent bekerülni a parlamentbe már nem tudott. Amíg az első alkalommal a Nemzeti Egység Pártjában indult, addig a második jelöltsége idején már a Független Kisgazda Párt sorait erősítette. (Délmagyarország, 1939a: 2) Egy későbbi időszakra vonatkozóan lelehető fel a párttagsági igazolványa is mint a múzeumi gyűjtemény része (6. ábra, MFM Td. 83.3.65.). 1939 májusában több atrocitás is érte. Egy ízben bűzbombákkal szakították félbe beszédét, egy másik esetben pedig azzal vádolták, hogy „zsidóbérenc”. (Délmagyarország, 1939b: 4; Délmagyarország, 1939c: 4) Szegeden ekkor olyan formátumú politikusok szereztek mandátumot, mint Teleki Pál és Varga József. Rajtuk kívül egy nyilaskeresztes jelölt is érvényesülni tudott. A Délmagyarország tudósítója szerint az utóbbi eredmény elkerülhető lett volna, ha Teleki pártja együttműködik Shvoy Kálmánnal, azonban ez nem következett be. (Délmagyarország, 1939:1) A második világháború időszakából fellelhető Shvoy származási igazolványa (3. ábra), illetve az „internálását” említő dokumentum is (8. ábra). 85.5.1. és 85.5.36. közötti leltári számokkal került a múzeumba annak a mappának a tartalma, amely a megadott gyűjteményi cím szerint „Shvoy hamis vád perének” anyagát tartalmazza az 1940 és 1947 közötti időszakból. Bár az anyag címadása azt sugallja, hogy a vele szemben indított becsületsértési per tovább tartott, az ügymenet valójában 1943-ig húzódott. Az időben ez után következő dokumentumok az ügy lezárásával kapcsolatos igazolások és olyan egyéb iratok, amelyek peres ügyeket tárgyalnak, de más személyekkel kapcsolatban. Az egyébként romlott állapotú dokumentumok tematikus rendszerezése a közeljövő múzeumi feladata lesz. A történelem sodrát jól illusztrálja, hogy az egyébként magas végzettséggel rendelkező Shvoy Kálmán munkakönyvébe csupán csak hat elemi elvégzése került be (MFM Tt. 85.2.2.). Ezt követően – mint a múzeumi gyűjteményt gyarapító dokumentum is árulkodik róla – kétkezi munkára kényszerült. 1950-től a csónakházban dolgozott kabinőrként (Marjanucz, 1984: 91.; a dokumentumot lásd 7. ábra).

Összegzés

A szegedi vegyesdandár egykori parancsnokának tárgyi emlékei olyan múzeumi corput jelentenek, amelynek egyes elemei párhuzamba állíthatók a neves személyiség egyébként ismert életútjával. A gyűjteményi tételek így az életrajzhoz látszólag nem adnak hozzá új információkat. Egyes esetekben ugyanakkor mégis támpontot adhatnak új kutatási irányokhoz. Ilyenek lehetnek a korabeli Szeged társasági életének a politikai eseményeken is túlmutató vizsgálatai, illetve az 1930-as évek közlekedéstörténeti forradalmának helyi vonatkozásai is. Érdeemes továbbá kiemelni, hogy muzeológiai szempontból a Shvoy Kálmánhoz kapcsolódó tárgyi emlékek olyan tételek, amelyek a korszakkal foglalkozó kiállítások kitűnő illusztrációi is lehetnek.

FORRÁSOK

- Délmagyarország 1929= Délmagyarország, 1929. március 24. (5./69)
- Délmagyarország 1930= Délmagyarország, 1930. május 1. (6./97)
- Délmagyarország 1930b= Délmagyarország, 1930. május 4. (6./99)
- Délmagyarország 1930c= Délmagyarország, 1930. május 10. (6./104)
- Délmagyarország 1933a= Délmagyarország, 1933. augusztus 19. (9./187)
- Délmagyarország 1933b= Délmagyarország, 1933. augusztus 20. (9./188)
- Délmagyarország 1933c= Délmagyarország, 1933. augusztus 26. (9./193)
- Délmagyarország 1933d= Délmagyarország, 1933. augusztus 27. (9./194)
- Délmagyarország 1939a= Délmagyarország, 1939. május 2. (15./99)
- Délmagyarország 1939b= Délmagyarország, 1939. május 21. (15./115)
- Délmagyarország 1939c= Délmagyarország, 1939. május 16. (15./111)
- Délmagyarország 1939d= Délmagyarország, 1939. május 31. (15./122)
- MFM Td. 85.3.42.
- MFM Td. 85.2.4.
- MFM Td. 85.3.42.
- MFM Td. 85.3.43.
- MFM Td. 85.3.45.
- MFM Td. 85.3.46.
- MFM Td. 85.2.12.
- MFM Td. 85.3.47
- MFM Td. 85.2.13.
- MFM Td. 85.2.2.
- MFM Tt. 2002.470.1
- MFM Td. 83.3.65.
- MFM Td. 85.3.62.

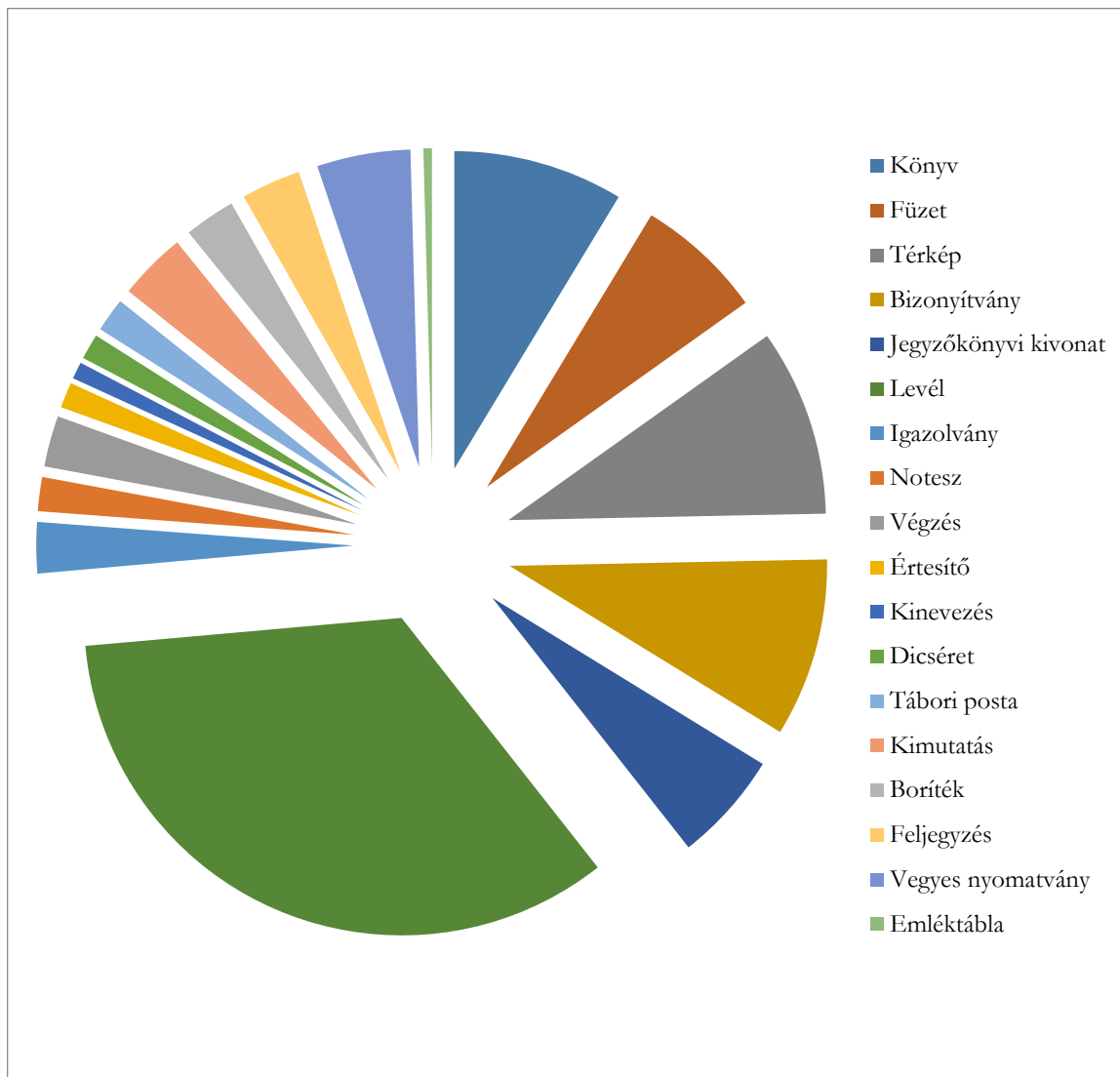
FELHASZNÁLT IRODALOM

- Marjanucz László (1983): Shvoy Kálmán élete a hagyaték tükrében In: Juhász Antal (szerk.): *Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében 1983*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum.
- Molnár Judit (2012): Két város, két politika, egy végeredmény. Pécs és Szeged zsidótlanítása 1944-ben In: Baráth Magdolna-molnár Antal (szerk.): *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*. Budapest-Győr: Magyar Országos Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, 465-484. p.
- Nagyillés Anikó (2014): A Haza oltárán: Az első világháborús hőskultusz szegedi emlékhelyei és rítusai In: Vajda Zoltán (szerk.): *Tebetségek a tudomány horizontján: válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatóinak tudományos munkáiból*. Szeged: SZTE BTK, 268-281. p.
- Serfőző Lajos (1985): Shvoy Kálmán és irományai In: *Tiszatáj*, 1985/1., 83-88. p.
- Szakály Sándor (1984): Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1984/2., 396-398. p.
- Szakály Sándor (1985): A hadsereg és a zsidókérdés az ellenforradalmi Magyarországon. In: *Válóság* 1985/9., 94-101. p.

Szakály Sándor (1987): *A magyar katonai elit 1938–1945*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.

Szakály Sándor (2012): Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat? Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról In: Horváth Jenő – Pritz Pál (szerk.): *Emlékirat és történelem*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 82-99. p.

1. ábra: A Szvay Kálmánhoz kapcsolódó tételek típusai a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében. A diagramon az egyéb dokumentumok kategóriába azok a tételek esnek, amelyekből csupán 1-1 darab lelhető fel a gyűjteményben. Ilyenek például a bélyegek és a borítékok is. A szerző által készített ábra.

2. ábra: A Móra Ferenc Múzeum MFM Tt. 2002.470.1. jelzetű emléktáblája, amely egy kisméretű fémlap vörösmárványra fogatva. A tárgy méreténél fogva és a rögzítő kampó hiányában csak asztali dísz lehetett. Fotó: Szolnoki Zoltán.

2.276. szám.
eln. VIII.—1940.

Származási igazolvány.

Igazolom, hogy

a.) vitéz Dr. SHVOY K Á L M Á N ----- m. kir. nyá. altábornagy

aki 1881. február hó 14-én Budapesten született-----

nagyszülőkig bezárólag tisztá keresztény származású.

b.) Vitéz Dr. SHVOY K Á L M Á N N É, született Wagner Margit

urnő----- aki 1889. augusztus hó 22-én Szeged-en-----

született, nagyszülőkig bezárólag tisztá keresztény származású.

Szeged, 1940. február 11.

P.H.

Hfpk. rendeletéből:

vitéz Ferenczy József ezds.sk.

A másolat hitelélül:
Szeged, 1941. szeptember 3.

sgh. vezető h.

3. ábra: „Származási igazolvány” Shvoy Kálmán és felesége számára. MFM Td. 85.3.62.

Budapesten, 1929. június 3.

Automobil Kereskedelmi Részvénytársaság

Budapest, V., Vörösmarty-tér 3.

Telefon: 858-16.

Sürgőny cím: RENOMART.

Méltóságos

S h v o y K á l m á n t á b o r n o k u r n a k ,

S z e g e d .

Hivatkozással Méltóságoddal folytatott személyes tárgyalásokra, van szerencsénk köszönettel igazolni, miszerint Méltóságod megvásárolt tőlünk és mi eladtunk Méltóságodnak

egy darab nyitott CADILLAC-gyártmányu személyautót

a jelen megállapodásban foglalt általános eladási, szállítási és fizetési feltételek szerint, azonban a General Motors eredeti garanciafeltételei értelmében 2 évi garanciával
Az automobil műszaki leírása:

I. ALVÁZ:

Az alváz típusa: 341-B. Száma: -----
A motor belföldi adó-lőereje: 28 HP Tényleges teljesítménye: cca 110 HP
A hengerek száma: nyolc Hengerfurat: 84.07 mm Lököt: 125.41 mm
Gázosító: CADILLAC Gyújtás: DELCO-REMY Tengelykapcsoló: lamellás
Hordképesség: hét személy Kerekek: 6 drb. drótküllős kerék
gumik: 6 drb. 32 x 6.75 " méretű ballonpneumatik
Menetek: 3 sebesség előre, 1 hátramenet. - Fékek: kézfék a hátsó ke-
rekekre Lábik mind a négy kerékre mechanikusan
Lámpák: két darab országuti reflektor, két darab városi lámpa,
hátsó számlámpa, stoplámpa.
Külön felszerelések: Hátranéző tükör, szélvédőtörlő, olajmanométer, ampere-
mérő, hűtővízhőmérő, kilométer és sebességmérő, benzinóra, időóra,
szivargyújtó, szerelékfalvilágítás, négy lökhárító, két karambolvédő.
Szerszámok: eredeti gyári szerszám-készlet külön jegyzék szerint.

4. ábra: Shvoy Kálmán Cadillac gépjárművének igazoló lapja. MFM Td. 85.3.46.

Kereskedelmiügyi Minisztérium.
Magyar Kir. Vasuti és Hajózási Főfelügyelőség.

36.050/1933. szám.

815 L. 833. / II. szám.
B. K.

Vizsgálati bizonyítvány.

Hivatalosan bizonyítom, hogy *Dr. vitas Shvoy*
Kálmán úr, született *1881.* évben *Budapesten*
a Dunán és mellékvizsein, valamint a Balatonon
közlekedő *sporttelek* motoros csónakok vezetőire és a *sporttelek*
benzin-~~nyersólyaj~~-motoros csónakok motorainak kezelőire nézve előírt vizsgálatot
a mai napon sikerrel letette.

Kelt *Liget*, 1933. évi *június* hó *2.*-én.

A vizsgáló biztos:

A motorcsónak-vezetői és a motorkezelői
képesítésért

Gordán József
m. kir. vasuti és hajózási
miniszteri tanácsos

A motorkezelői képesítésért

m. kir. vasuti- és hajózási

5. ábra: MFM Td. 85.3.47.: Shvoy Kálmán járművezetői engedélye motorcsónakra.

**FÜGGETLEN KISGAZDA, FÖLDMUNKÁS ÉS
POLGÁRI PÁRT SZEGEDI SZERVEZETE**

TAGSÁGI IGAZOLVÁNY

Sorszám: 3097 Érvényes 1945. évre

Igazoljuk, hogy Dr. Shvoy Kálmán

lakik Ulagyal-ter 7 a pár

szegedi szervezetének tagja.

1945. V. 17

Tagyiván János elnök Bere titkár

FÜGGETLEN KISGAZDA, FÖLDMUNKÁS ÉS POLGÁRI PÁRT SZEGEDI SZERVEZETE

6. ábra: Shvoy Kálmán Kisgazda tagsági igazolványa. MFM Td. 83.3.65.

A munkáltató neve (cége) és székhelye	A munka			v á l l a l ó				A bejegyzés igazolása
	munká- lépésé- nek napja	munkaköre (foglalkozása)		bérkategorija	belépés- kor	kilépés- kor	munká- ból ki- lépésé- nek napja	
SZEGEDI FÜRDŐK ÉS MŰSORRÁS SZEGED, SZTÁLIN-KÖRÜT 24	1952. június 7	mentő	munka	6.	8	1952. september 18	személyes- horvátok mel központi kiszármazás	SZEGEDI FÜRDŐK ÉS MŰSORRÁS SZEGED, SZTÁLIN-KÖRÜT 24 <u>Törzsi János</u>
SZEGEDI HELYPÉNZSZEDŐ ÉS SZOLGÁLTATÓ VÁLLALAT SZEGED	1952. november 26	őr	"	8.	"	1952. január 31.	személyes- horvátok mel központi kiszármazás	SZEGEDI HELYPÉNZSZEDŐ ÉS SZOLGÁLTATÓ VÁLLALAT SZEGED <u>János</u>

*) Ezt a rovatot magánmunkáltató nem töltheti ki.

7. ábra: Részlet Shvoy Kálmán munkakönyvéből. MFM Td. 85.2.2.

Póstafiók: 473.

Tiszti Főorvosi Bizonyítvány !

Hivatalosan bizonyítom, hogy a mai napon megvizsgáltam Dr. Shvoy Kálmán ny. altábornagy szegedi Kauzál-tír 7.sz.a.lakost, akit személyesen ismerek. Vizsgálatom alatt nevezettnél mindkét oldalon nehezen visszahelyezhető légycsérvet találtam. Ezen fogyatkozásai a fasiszták által történt internálása során elszenvedett testi törődése következménye, mely internálás 1945.IV.8 -tól április 15-ig történt Székesfehérváron és 80 %-os munka és keresőképzetlenséget eredményezett.

Jelen bizonyítványt a fél kérelmére a vonatkozó rendelet értelmében áll. és díjkötelesen állítottam ki, betegség igazolása ügyben.

Szeged, 1948. június 11-én.

J. Völgyesi
Dr. Völgyesi János /
tiszti főorvos h.

8. ábra: Orvosi lelet, amely Shvoy Kálmán internálás közben szerzett sérüléseit írja le. MFM Td. 85.3.64.

Works of art related to Kálmán Shvoy in the collection of the Móra Ferenc Museum in Szeged

Zoltán Szolnoki

Retired Lieutenant General Kálmán Shvoy (1881-1971) was a leading figure in Szeged between the two world wars. He established his career as a veteran officer of the Great War, and was highly respected by the members of the 5th Szeged Infantry Regiment. His outstanding personality is best illustrated by the fact that he was a central figure in the city's regimental days from 1929 onwards. In the mid-1930s, he was the guest of honour at most of the city's events, among the most respected citizens and dignitaries. In 1933, he was the main organizer of the "Szeged Week", which included the Open Air Games of the time. His merits were rewarded with the title of honorary citizen of the Free Royal City of Szeged. Although the majority of Kálmán Shvoy's legacy is in the collection of the Klebelsberg Library of the University of Szeged, the Móra Ferenc Museum also has a number of items. The relevant items are varied, including commemorative plaques, letters, documents and photographs. In my study I will present the museum artefacts related to Kálmán Shvoy. With the help of some outstandingly interesting pieces, I will present the importance of Lieutenant General Shvoy in the city and his influence on the history of Szeged.

A szegedi polgárság vizsgálata, 1759-1782²

Tóth István*

*Móra Ferenc Múzeum

Kulcsszavak

Szeged
polgárság
helytörténet

Szeged
citizenship
local history

Absztrakt

Szeged város életében a polgárság igen fontos szerepet töltött be. Nem volt ez másképp a török hódoltság időszaka után sem, mikor jelentőségük még fontosabbnak bizonyult a város társadalmi és gazdasági életének újraindításának szempontjából. Ekkor kezdődik a „sokszínű” Szeged kialakulása, hiszen többen települnek ide a Magyar Királyság, a Habsburg Birodalom több pontjáról. Jelen tanulmányban a polgárság alapvető feladatait kívánom közreadni, illetve az adott időszakban betelepülő polgárok vizsgálatával foglalkozni, hogy miként oszlanak meg foglalkozás és elvándorlási hely szempontjából. Emellett a témával eddig foglalkozó műveket kívánom kiegészíteni az új kutatási eredményekkel, melyek tisztázhatnak kérdéses információkat és hozhatnak új, nem ismert, eddig nem kutatott adatokat.

Szeged város polgárait már több szempontból kívánta vizsgálni a történettudomány. Elsőként Reizner János és Kovács János helytörténeti munkáikban szántak egy-egy részfejezetet a polgárságra. Őket követi időrendben Iványi Gábor, aki a jogtörténet felől közelített. Fodor János nemzetiségi szempontból folytatott vizsgálatot, míg legutóbb Habermann Gusztáv a Szeged-belvárosi Kaszinó tagjaira alapozta munkáját. Meg kell még említenünk még Bálint Sándor és Tápay-Szabó László munkáit is, melyek szintén alapmunkák. Ezek után felmerülhet a kérdés, hogy milyen haszna van a téma további kutatásának, hiszen úgy tűnhet, hogy már minden ismeretanyaggal rendelkezünk. Ám ez nem így van. A Habermann adattárában szereplők többsége nem rendelkezett polgárjoggal, hiszen az egyleti tagsághoz ez nem volt kötelező, illetve a társaság működésének nagyobb része 1848 utánra tehető. Bálint Sándor főképp a polgári kultúrát elemzi, míg Iványi a jogi procedúrákat közli. A polgárjogot kapott emberekkel – mely jelen esetben a legfőbb vizsgálati alapom – Reizner, Kovács és Fodor foglalkozik először. Reizner és Kovács csak részleteket emelnek ki, arra hozva példát, hogy a kontinens mely tájairól érkeztek emberek a szegedi polgárjogért. Fodor már egy részletesnek, precíznek tűnő munkát készített a polgárság etnikai megoszlásáról, ám sajnos sok hiba és hiátus található benne. Munkám célja az, hogy a szegedi polgárság eddig nem ismert szemszögét mutassam be több fejezetben. Elsőként az 1759-1782 közötti

² A kutatást a Szegedért Alapítvány támogatta.

időszakra kívánok koncentrálni. Jelenleg nem áll módomban mind a 722 fő teljes közlése, kik ez idő alatt lettek polgárok, mivel több személynél hiányos adatok állnak rendelkezésünkre.

1719. május 21-én Szeged – hosszas procedúra után – ténylegesen is visszakapta szabad királyi városi jogállását. Az ezzel elnyert kiváltságok fontosnak bizonyultak a társadalmi és gazdasági fejlődésben, hiszen motiváló erőként szolgált az idetelepülőknek. Az olvasó joggal kérdezheti, hogy miért nem 1719-től kezdve foglalkozom a polgárjogot szerzett emberekkel? Erre több magyarázat is van. Erre a kérdésre előbb a források adnak magyarázatot. Legfőbb forrásom a szegedi levéltárban található, az ún. aranykönyv vagy polgárlajstrom, melyben a frissen felvett polgárokat írták össze. Nevével ellentétben ez nem egy könyv, hanem egy iratcsomó, melyben évenként vannak összeírva a felvett polgárok, hol táblázat formájában, hol jegyzékként (1. és 2. kép). Ezt 1759-től vezették folyamatosan. Erre az évszámra többen is hivatkoznak, ám ez nem teljesen igaz. Az 1740–1747 közötti időszakból is vannak adataink, ahol csak nevet, származást és vallást jegyeznek fel, a későbbiekhez képest igen szerény, egyszerű feljegyzések. Az első tanácsi jegyzőkönyv – melyet 1717 és 1723 között vezettek – még nem említ felvett polgárokat. Ellenben az 1720. évi országos összeírásban már találunk polgárokat, szám szerint 232 főt. Ezen okokból választottam az 1759-es kiinduló dátumot, mivel látható, hogy a korábbi időszakban adminisztrációs nehézségek akadtak. Az 1782-es évszám amiatt került választásra, mivel így is egy hatalmas iratmennyiségről beszélünk, s jelenleg csak idáig sikerült feldolgoznom az anyagot. A lajstrom vezetésének kései kezdete magyarázható azzal, hogy a török uralom alóli felszabadulás után következő évtizedek igen áldatlanok voltak: járványok, szárazság, éhínség, árvizek, tüzesetek, boszorkányperek, melyek úgy vélem, nem szorulnak további magyarázatra. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a polgárjog megszerzését Szeged város tanácsa szankcionálta. Természetes módon, mint a legtöbb szabad királyi városban, itt is több feltétele volt a polgárjog megszerzésének. Az egyik legfontosabb az volt, hogy az adott személy rendelkezzen saját ingatlannal. Ezen felül két tanácsbéli feladata volt megvizsgálni a személyét (Iványi, 1936: 62–64; Reizner III, 1900: 107–109). Ha jó erkölcsűnek találták, akkor a tanács elé állhatott, ahol az eskü letétele és a polgártaksa befizetése után megkapta polgárlevelét. Ez a polgárlevél személyigazolványként és útlevekként is szolgált, hiszen ezzel tudta egy adott személy bizonyítani kilétét, illetve azt is, hogy milyen jogok vonatkoznak rá. A polgárrá avatás bizonyos kötelezettségekkel járt – például polgárórség –, melyeket most nem kívánok taglalni, ezt Reizner és Kovács munkáinak vonatkozó részei kiválóan bemutatják. A polgártaksa mértéke is folyamatosan változott. Eleinte azok, akik már a privilégium elnyerése előtt a városban éltek és a köztelherviselésből kivették a részüket, mentesültek a pénzfizetés alól. Akik a kiváltságok elnyerésekor Szegeden laktak, azok 8 forintot fizettek, akik pedig később jöttek, 24 forintot tettek le a polgárjogért. A város kiváló bevételi forrást látott a taksákban. 1729-ben a 24 forintos taksát 50 forintra emelték, ami nagyon magas összegnek bizonyult, így visszatértek a korábbi díjszabásra – ám a tehetősebb polgárjelöltekkel néha még az 50 forintot fizettették ki, úgy mint a makedón kereskedőkkel, például Liota Demeterrel. 1775-ben már 6 forint lesz a taksa, illetve Iványi évszámával ellentétben nem 1779-ben, hanem már 1777-ben csökken a díj 4-6-8 forintra: 4-et a szegediek fizettek, 6-ot azok, akik a Habsburg birodalom más részéről vagy a Német-római Császárságból érkeztek, 8-at pedig azok, akik ezen vidékeken kívülről jöttek. Érdekes, hogy vannak olyan esetek, ahol a szegediek is 6 forintot fizettek

(Iványi, 1936: 74–75; Reizner III, 1900: 107–109; Kovács, 1901: 114).

Felekezeti feltételeknek is meg kellett felelni. 1747-ben a magistratus úgy döntött, hogy csak a római katolikus vallást gyakorlók folyamodhattak polgárjogért és vehetnek részt a belső tanácsban, görög rítusúak nem. Ez főleg a szerb lakosságot érintette, de mellettük a helyi német és horvát lakosokat is ki kívánták szorítani a város vezetéséből, akiknek azt mondták, hogy a polgáreskü és a kérvényt csak magyar nyelven lehet letenni, benyújtani. Ezt az intézkedést azért hozták, mert az akkori városvezetés kényesen ügyelt arra, hogy csak a magyar ajkúak irányítsák a várost, a magyar tudat domináljon, illetve nem is beszéltek nagyon egy nemzetiség nyelvét sem. Természetesen hozzátették, hogy akik eddig benne voltak a vezetésben, ki már nem tétetnek, viszont a továbbiakban a külső tanácsban kapnak szerepet a nemzetiségek. Természetesen az érintettek nemtetszésüket fejezték ki – főleg a szerbek – és 1748 májusában folyamodványt adtak be a kancelláriához az őket ért megkülönböztetés miatt. A kancellária erre való válaszként egy végzést intézett Szeged város tanácsa felé, hogy a nem török alattvaló, keresztény folyamodók felvehetők a polgári rendbe. A tanácsnak el kellett fogadni ezt a döntést, viszont fenntartották, hogy csak magyar nyelven lehet letenni az esküt (Iványi, 1936: 91–92; Kovács, 1901: 111–114). Ez érdekes ténynek számít, hiszen az első tanácsi jegyzőkönyv arról is ismert, hogy annak végén esküszövegeket is feljegyeztek, s a polgáreskü szövege nem másképp, mint délszláv nyelven is fel van jegyezve, mely magyar nyelvre fordítva a következőképpen hangzik:

„Én, N.N. esküszöm az Isten nevére, a Szentháromságra, a kegyes Szűz Máriára és minden szentekre, hogy ettől a pillanattól, amelyben e Nemes Szabad Királyi Város polgárává fogadtak, és mindenekelőtt a megválasztott, megkoronázott Ó Királyi Felségéhez mindig hű leszek, e Nemes Város törvényei ellen nem véték, nemkülönbön eljárómmal alázatos és szófogadó kívánok lenni. Isten engem úgy segéljen” (Bratinka-Szigeti, 1991: 191).

Így már csak a szerbek és horvátok megkülönböztetése érthetetlen, hisz láthatjuk, meg volt hozzá a formula, hogy polgárrá avassák őket, noha más kérdés, hogy mi volt a tanács akarata. Az első jegyzőkönyvben és a polgárlajstromban szintén megtalálható az eskü magyar formulája, mely a következőképpen szól:

„Én N. N. esküszöm Attya, Fiú és Szent Lélek Istenre, telyes Szent Háromságra, Boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden Szentéire, hogy ezen időtül fogvást, mellyben N(emes) Szabad Királyi Szeged várossa Polgárságába be vittetem, legh elsőbbenis választott Koronás Fölséges Királyomnak és Nemes hazának mindenkoron hiv leszek és úgy nemes hazá, mint pedig ezen Királyi Peculiumnak Privilegiumi és szabadságbi ellen nem tusakodom, nem külömben úgy egyházi, mint világi előjáróimnak törvény és igazságh szerént engedelmes leszek. Isten engem úgy segélyen” (Bratinka-Szigeti, 1991: 170) (3. kép).

A jegyzőkönyvben és az aranykönyvben leírt esküszöveg között egy különbség van. A jegyzőkönyvi változatban az „Isten engem úgy segéljen” szövegrész előtti mondatot kiegészítik a következőképp: „s. e' mellet tisztességes ruházat viselésben is magamat különböztetem.” Ezt oldalra, függőlegesen a margóra jegyezték fel, mely nagy valószínűséggel egy utólagos kiegészítés. A polgáreskünek volt német nyelvű verziója is, mely továbbra is érthetlenné teszi a tanács magyar nyelven való esketési szabályát, hiszen a németajkúak számára is szántak egy formulát, mely eredeti nyelven a következőképpen hangzott:

„Ich N. N. schwere und lobe Gott dem Allmächtigen, der allerheiligsten 3faltigkeit Gott dem Vater, Gott dem Sohn, und Gott dem Heiligen Geist, (unser lieben Mutter Gottes Mariae, und allen Gottes heiligen) dass kunfftig hin, und vor diesen Zeit, wo ich vor ein Amt glied oder mitbürger der Königlichen freystatt Szegedin bin eingenommen worden zum ersten meinem allerhöchsten erwehlten König, und dem Löblichen Königreich, allezeit getrey verbleiben werde, und nicht allein die Landt Rechten, sondern auch

dieser Statt Privilegien und freyheiten beschützen, und darwider das geringste nichts vornehmen, meinen Vorgesetzten geistlichen und weltlichen Obrigkeit den gebührenden gehorsam erweisen werde; So helffe mir Gott, (unser liebe frau, und alle Gottes, heyligen)“ (Bratinka-Szigeti, 1991: 170).

Fordításában majdnem megegyezik a már említett magyar nyelvű változattal. A zárójelbe tett részek viszont különbséget jelentenek, melyek végül kihúzásra kerültek a szövegből. Az első zárójeles résznél az „*élő Anyánk, Boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden Szentjére*” rész került törlésre. A „*minden Szent*” rész érthető, hiszen ezt már említik ezelőtt, így szóismétlés lenne, ám a „*Szűz Mária*” rész kikerülését nehezen lehet magyarázni. Feltételezésem szerint ezzel is különbséget kívántak tenni magyarok és más nemzetiségűek között, mivel Szűz Mária a Magyarok Nagyasszonya. De ez cáfolható azzal, hogy a délszláv nyelven írt esküformában szintén megtalálható Szűz Mária, így ennek a résznek a kikerülését a német nyelvű változathoz jelenleg nem áll módomban megmagyarázni. A második zárójeles törölt rész – mely a szöveg vége is – jelentésében megegyezik az előbbieken leírtakkal, azzal a különbséggel, hogy itt Szűz Máriára úgy utalnak, mint a „*mi élő asszonyunkra*”.

Még érdemes megemlíteni azt, hogy a zsidók és a cigányok a polgárság közé nem vétettek be, viszont városi lakosok lehettek, rájuk szintén egy külön eskü vonatkozott.

1759 és 1782 között 722 főt vettek fel Szeged szabad királyi város polgárai közé. Érdekes figyelni azokat a számokat, melyeket Reizner, Kovács és Iványi közöl. Ők főleg 1760 és 1764 közötti számokat közlik az aktuális időszakból, majd legközelebb már 1785-ből és a XIX. század elejéről hoznak példákat (Iványi, 1936: 81; Reizner I, 1899: 368-369; Reizner III, 1900: 107–109; Kovács, 1901: 111–114). Az okát nem tudni, talán minden korszakból kívánnak adatokat hozni. Pedig igen jó számadatokat láthatunk a kimaradt időszakban is. Iványi úgy írja, hogy nem nagy a szegedi polgárság száma, ami csak a század végén, a következő század elején emelkedik. Ha csak azt az időszakot nézzük, amelyre hivatkoznak, az ténylegesen azt mutatja, hogy nem sok ember folyamodott polgárjogért, évente 8-16 ember. Viszont ezek a számok 1775-től emelkednek, melyet a táblázat is jól mutat (1. táblázat).

Észrevehetjük, hogy 1759 és 1774 között átlagosan évente 10 ember folyamodott a tanácshoz polgárjogért, majd az első nagyobb ugrás 1775, de az 1776. évi 142 fős felvétel is igen komoly előre lépésnek számít. Láthatjuk, hogy ezután csak az 1778. évi mondható gyengébbnek, míg a többi, az 1759-1774 közötti időszakhoz képest is kiemelkedő, nem is beszélve az 1782-es 201 főről, melyből 38 embert október 30-án vettek fel. Jogosan merül fel a kérdés: minek tudható be ez a hatalmas növekedés 1776-tól? A polgárlajstromokat megvizsgálva elmondható, hogy ekkor kezdik felvenni a szegedieket is a polgárok közé. Fontos tudni, hogy a következő adatokat jegyezték fel ezekben az iratokban: név; foglalkozás; származási hely; felvétel időpontja; vallás; eskü módja; pénzdíj összege. 1759 és 1775 között 5 fő kapott polgárjogot, akiknek származási helye Szeged volt. 1776-tól kezdve már a szegediek dominálnak a felvételek listájában. Úgy gondolom, hiába írta eddig a szakirodalom, hogy igen kevés a polgárfelvételek száma, szerintem jól mutatja a táblázat is, hogy a 722 fő nem számít kevésnek. Felekezeti tekintetben a katolikusok vannak abszolút többségben, 676 fővel, míg a görög rítusúak csak 46 fővel vannak jelen (1. ábra). A területi eloszlásból azt vehetjük ki, hogy a legtöbben Szegedről szereztek polgárságot, szám szerint 429 fő. Ez a szám – 5 fő kivételével – az 1776–1782 közötti időszakban, 6

év alatt gyűlt össze. A mai Magyarország területéről 90 fő, a mai Ausztria területéről 27 fő, Cseh- és Morvaországból 25 fő, Erdélyből 4 fő, Felső-Magyarországról – a mai Szlovákia területéről – 45 fő érkezett és kapott polgárjogot. Vannak települések, melyek problémát okoznak az azonosításban. Talán a két legfontosabb Meanville kérdése, a másik pedig Kosan. Az első település Franciaországhoz kapcsolják, míg Kosant Macedóniához. Úgy gondolom, hogy sem a források, sem Reizner nem téved, hisz ő is ebből a forrásból szerzi információit. Viszont a gondot az okozza, hogy napjainkban nem tudjuk, hol feküdtek ezek a települések, sajnos egyelőre nincs adat arról sem, hogy esetleg mely mai településekbe olvadhattak bele.

Voltak olyanok, akik nagy valószínűséggel Szegedre hívták rokonaikat is. Erre igen jó példa a Kraiczenperger/Kraiczperger szitás család, akik a morvaországi Znojmo városából érkeztek Szegedre. Először 1766-ban Károly érkezett a városba, majd 1772-ben Márk András és Engelbert. Itt biztosan feltételezhetjük azt, hogy Károly értesítette rokonait, hogy megtérülő lehet nekik is Szegedre helyezni székhelyüket. Azt nem tudni, hogy milyen rokoni kapcsolatban álltak egymással, illetve hogy a letelepedésük után egy üzleten belül dolgoztak-e, vagy mindenkinek megvolt a sajátja.

Foglalkozások tekintetében nagyon sok különböző mesterségű személy érkezett, melyek felsorolása majdnem egy egész tanulmányt tenne ki, így a legnagyobb számban érkezőket sorolom fel. Vargából 10 fő, mészárosból 14 fő, takácsból 34 fő, szűcsből 38 fő, kereskedőből 58 fő, csizmadiából 60 fő, míg hospesből 258 fő jutott polgárjoghoz. Fölkeltheti a figyelmet a hospes kifejezés. Az újkorban már a privilégiumokban csak formulaként használják, hiszen a középkorhoz képest ez a jogállás kikopott (Iványi, 1936: 36). Magának a szónak a jelentése: idegen, vendég, jövevény. Ekkor már nem használják e szavakat, hiszen a vendégek nem részesülnek polgárjogban. Többben másképp értelmezik, például Fodor János munkájában gazdaként. Hozzá kell tenni, hogy az aranykönyvben csak szegedi személyeknél használják ezt a címet, illetve tipikus magyar nevekkal rendelkező embereknél. Véleményem szerint olyan embereket titulálnak ezzel a szóval, akik birtokosok, tulajdonosok, hiszen ahogyan említettem, fontos feltétele volt a polgárság megszerzésének a saját ingatlan, birtok tulajdonlása. Említés szintjén érdekes lehet, hogy mind a három halász, aki polgárjogot nyert ezen időszak alatt, szegedi volt. Szintén érdekes lehet, hogy a fazekasok közül is 3 fő jutott polgárjoghoz.

Mint említettem, Fodor János egy igen nagy, átfogó munkát kívánt létrehozni, mely dicsérendő. Az 1947-ben készített doktori munkájában a szegedi polgárság nemzetiségi megoszlását vizsgálta 1686 és 1848 között, melyhez fő forrásként a szegedi levéltár tanácsi jegyzőkönyveit és a szegedi plébániák anyakönyveit használta. A felsorolásában a nevek mellett a szakmát és a származás helyét is megemlítette. Sajnos nem tudhatjuk, hogy a szerző miként döntötte el a különböző etnikumhoz való sorolást. Több problémát is ejt, melyekből csak néhányat kívánok kiemelni. A horvát lakosság számát igen kevésre becsülte, ám Heka László szegedi dalmátokról szóló munkájában ezt a hibát már javította. Talán mondhatjuk, hogy Fodor a német és magyar nevek értelmezéséhez jól értett, ám a többihez sajnos kevésbé. Talán így okozhatott problémát számára a dalmát népelem elkülönítése a szerbektől, vagy a szlovák elkülönítése a csehtől. Példaként hoznám Majercsek/Majercsik György példáját, aki csizmadia volt, a Trencsén megyei Zvegyelikről érkezett és 1761-ben szerzett polgárjogot. Őt Fodor besorolja mind a szlovák, mind a cseh csoportba, miközben az előbbihez

sorolandó. Sok helyen magyarítani kíván, mely nem tesz jót a szavak értelmezésének. Chlupis/Chlupisz János, varga, a Nyitra megyei Csinováról 1771-ben kapott polgári jogokat Szegeden. Nevét Fodor Klupicsként közli. Talán annyit elismerhetünk, hogy Fodor legalább szláv névváltozatot próbált adni neki, ám sajnos ez nem tesz jót a későbbi elemzéseknek. A chlupis, hlupec szavak szlovákul bolondot jelölnek, vagy olyan személyt, akinek olyan torzonborz haja van, mint egy bolondnak. Így könnyebben sorolható a szlovákok közé. Megemlíteném Szluha István példáját is. Őt Fodor a magyarok közé sorolja. 1760-ban lett Szeged város polgára mészárosként, aki a Nyitra megyei Verbőről érkezett. Neve nagyon ismerős lehet, hiszen Szluha Ágoston szépapja, aki országgyűlési kiskövete és városi tanácsnoka is volt Szegednek. Családnevük a szluha – szlovák helyesírással: sluha – szolgát jelent. Mint ennél az esetnél, Fodor művében több helyen is csak a névetimológiára tudunk hagyatkozni – ha nemzetiségek szerinti tagolást választjuk –, mely nem minden esetben helyes. Hiába kíván a kutató igazságot tenni, hogy Fodor mely esetekben járt el helyesen vagy nem, hiszen ezek már-már csak feltevések. Nagyon jól tudjuk, hogy a XVIII. század végétől kezdve – mely már főleg a XIX. századra jellemző – az identitást nem a név vagy a származás határozza meg, hanem a tudat. Keveset tudunk az ekkor élt emberekről. Nem tudjuk, vagy csak igen nehezen behatárolható, hogy identitásuk tekintetében csak eggyel rendelkeznek vagy kettőssel. A névetimológia rámutathat, hogy valaha milyen nemzetiséghez tartozhatott, hiszen elképzelhető, hogy a történelem viharaiiban a nemzetiségi tudata változott, azaz eredetét csak nevében őrzi.

Igaz, nem sorolom fel mind a 722 polgárt, ám így is van pár fő, akik nevét érdemesnek tartom megemlíteni, hiszen családjuk nagy hatással lesz a város életére. Itt most Szluha Istvánt nem kívánom megemlíteni, ámbár ő is ehhez a csoporthoz tartozik. Elsőként Felmayér/Feldmayér Károly, mészáros nevét kell megemlíteni, aki 1759-ben költözött Bécsből Szegedre és lett a város polgára. Azért fontos számunkra, mert e családból származik az összes többi Felmayér/Feldmayér a városban, akik szűrszabók, kékfestők és fűszerkereskedők voltak. 1764-ben nyert polgárjogot Vedrics György szűrszabó, a horvátországi Globócról. Tán ebben a névalakban nem ismert, és az sem, mikor változtatta át, ám e család Szegeden Vedresként ismert. Vedrics György fia nem más, mint Vedres István (4. kép). 1765-ben született Szegeden – édesapja letelepedése után egy évvel –, aki Szeged város földmérője, mérnöke, az eredeti városháza tervezője, aki 1809-ben József nádor látogatáskor jelen volt, aki a rókusai templom terveit elkészíti, akinek a nevéhez köthető a Vedresház városunkban, és akit 1826-ban emelnek nemesi rangra. 1771-ben költözött Szegedre, s lett polgár Pozsonyi Ignác, aki a Nyitra megyei Mocsonokról jött városunkba. Neve onnan lehet ismerős számunkra, hogy nevét ma is utca viseli, ami a szegedi I. közkórház mellett van. Talán ez nem is véletlen, hiszen Pozsonyi Ignác volt az a személy, aki az első szegedi állandó ispotály ügyét és a rókusai plébánia megépítését támogatta saját pénzen, illetve nevét viselő alapítvány révén. Érdekesség, hogy ez a kórház a mai 1. sz. városi közkórház, melynek épületét nem más tervezte, mint Vedres István (Kormányos, 2014: 121). Az aranykönyvben az alábbiak szerint szerepel a neve: Ignatius Posoni alias Springer. Jól látható tehát, hogy a Pozsonyi az ő felvett neve. Valószínűsíthető, hogy ezt a nevet itt, Szegeden, vagy városunkba való költözés előtt vette fel. Pozsonyi Ignác életrajza eddig ismeretlen, nem dolgozta fel senki, mely érthetetlen egy olyan személy kapcsán, akiről utcát neveztek el Szegeden. Ezen hiátust a következő években pótolni kívánom. Számunkra, múzeumi dolgozóknak, illetve azok számára, akiknek fontos Szeged története, Reizner András személye kiemelkedő. 1776-ban nyerte

el a polgárjogot Szegeden, és ekkor is jött le a Sopron megyei Rusztról, mint bognármester. Ő nem más, mint a híres szegedi történetírónk, múzeum- és könyvtárigazgatónk – aki szintén foglalkozott a polgárjogot szerzett emberekkel –, Reizner János déd- vagy nagyapja.

Összegezve kijelenthetjük, hogy Szeged város polgársága sokrétű volt. Kiválóan látható, hogy nem csak a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság területéről érkeztek emberek, hanem a balkáni és a nyugat-európai régióból is. Elmondható az is, hogy a hospeseket leszámítva az idevándorlók abszolút többsége mesterember volt. Úgy gondolom, hogy a gazdasági és társadalmi fejlődéshez minden adott volt. Természetesen ezek a mesterek nem csak azért érkeztek, mert polgárok lehettek, hanem egy újból visszafoglalt, kissé néptelenebb, szakmailag elmaradottabb területen volt lehetőségük haszonra szert tenni, esetleg terjeszkedni üzletükkel. Ez persze a térségnek is jót tett, hiszen a szakmák aktuális trendjeit és technikát hozták el, melyet el lehetett tőlük tanulni, másrészt többségük letelepedett és a népesedési problémák is megoldódtak. Fontos megemlíteni, hogy jelenleg csak azokról beszélünk, akik polgárjogot szereztek, mely a város lakosságának csak egy töredéke. Véleményem szerint sikerült bemutatni azt, hogy a szegedi polgárságról hiába születtek már munkák, ám azok csak szemelvényeket tudtak mutatni, így igenis fontos a további kutatásuk.

FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár – Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár – Központi Levéltár, XV. 15., 8.d., Ö. 24-25.

Magyar Nemzeti Levéltár – Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár – Központi Levéltár, IV. 1003. a, 1717-1723

Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, N 79, 1720. évi országos összeírás, 26. téka.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bratinka József – Szigeti Ferenc (1991): Szeged város tanácsának első jegyzőkönyve 1717-1723. In: Blazovich László (szerk.): Tanulmányok Csongrád megye történetéből XVIII. Szeged, 95-193. p.

Fodor János (1947): Adatok Szeged népességének történetéhez.

Habermann Gusztáv (1992): Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez. In: Blazovich László (szerk.): Tanulmányok Csongrád megye történetéből XIX. Szeged

Heka László (1998): A bunyevácok (dalmaták) Szeged életében. In: Blazovich László (szerk.): Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXVI. Szeged, 63-183. p.

Iványi Gábor (1936): A városi polgárjog keletkezése és fejlődése, figyelemmel Buda és Pest városokra. In: Dr. Illyefalvi Imre Lajos (szerk.): Statisztikai közlemények, Budapest

Kormányos András (2014): Egészségügy. In: Blazovich László (szerk.): Magyar várostörténeti atlasz, Szeged. Szeged. 121. p.

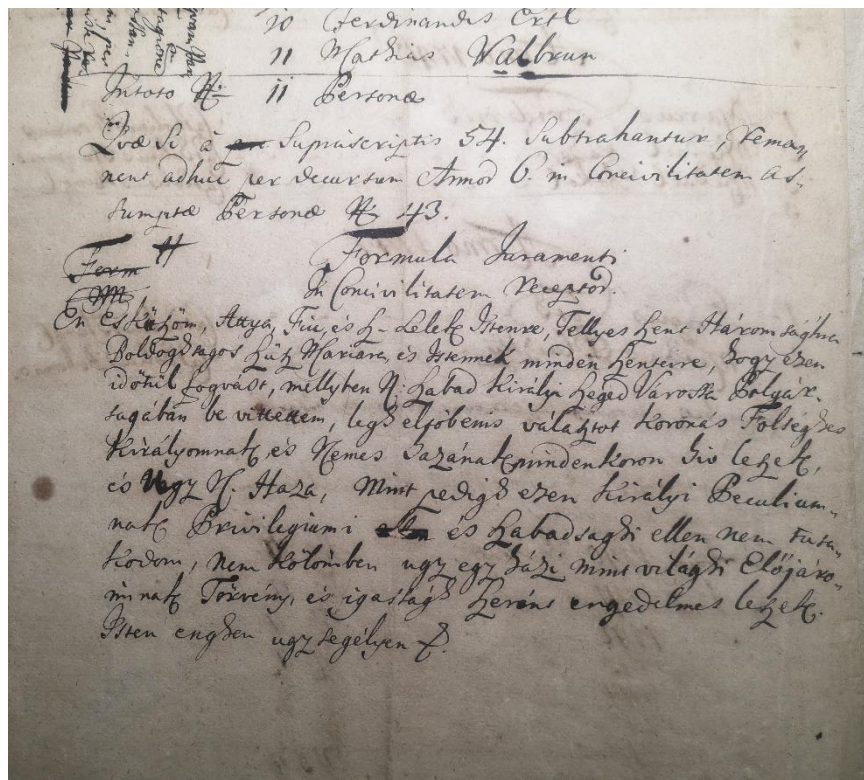
Kovács János (1901): Szeged és népe. Szeged, 105-178. p.

Reizner János (1899): Szeged története I. Szeged, 367-370. p.

Reizner János (1900): Szeged története III. Szeged, 101-115. p.

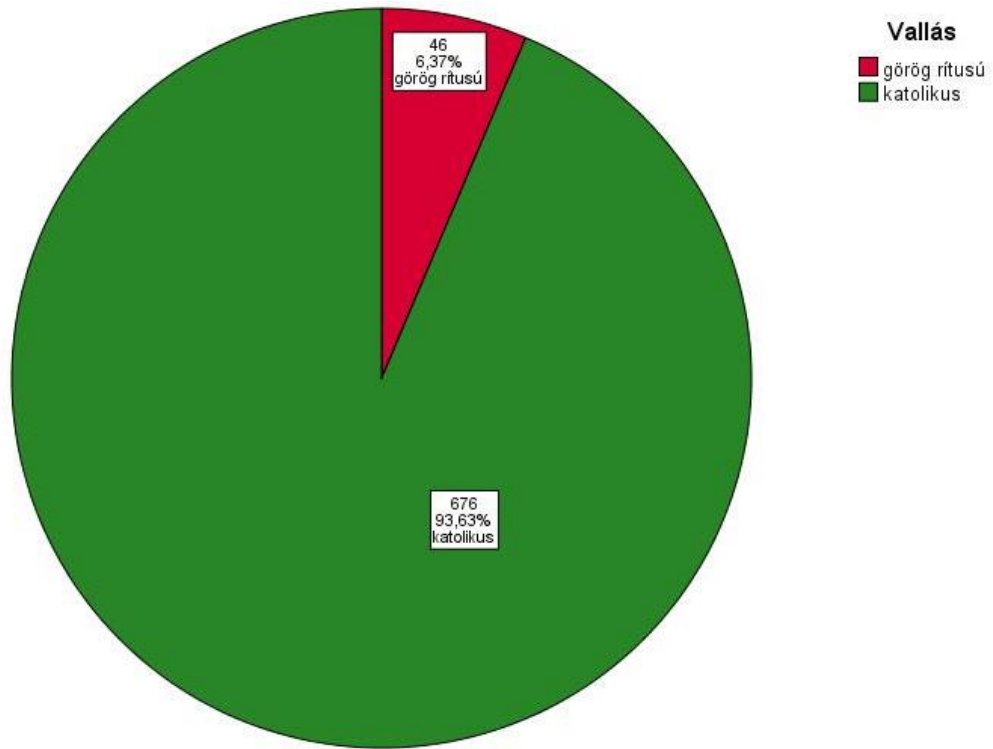

3. kép: A polgárlajstromban található esküszöveg. Magyar Nemzeti Levéltár – Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár – Központi Levéltár.

4. kép: Vastag Sándor: Vedres István, Móra Ferenc Múzeum, Képzőművészeti gyűjtemény, 65.1.1.

1. ábra: Grafikon a betelepült polgárok felekezeti megoszlásáról. A szerző grafikonja.

Év	Fő
1759	15
1760	12
1761	9
1762	11
1763	11
1764	16
1765	8
1766	8
1768	7
1769	11
1770	10
1771	8
1772	12
1773	16
1774	10
1775	21
1776	142
1777	27
1778	11
1779	59
1780	60
1781	37
1782	201

1. táblázat: Polgárjogot kapottak létszáma. A szerző táblázata.

A Study of the Citizenship of Szeged, 1759-1782

István Tóth

The bourgeoisie played a very important role in the life of Szeged. This was no different after the period of Turkish occupation, when their importance proved even more important for the revival of the city's social and economic life. It was then that the "multi-coloured" Szeged began to emerge, with more people settling here from various parts of the Kingdom of Hungary and the Habsburg Empire. I would like to present the basic functions of the bourgeoisie and examine the distribution of citizens who settled in Szeged during the period in terms of occupation and place of emigration. In addition, I intend to complement the works that have so far dealt with the subject with new research findings that may clarify questionable information and bring new, previously unknown and unresearched data.